

СПИСАНИЕ ЗА БЪЛГАРИТЕ В ЧЕХИЯ

Българи

БРОЙ 4 | 2020

ЦЕНА – 30 Kč

A close-up portrait of a man with long, wavy, light-colored hair and a full, grey beard. He is wearing a brown cap with "AMERICAN" written on it, dark-rimmed glasses, and a grey jacket over a white t-shirt and a colorful patterned scarf. He is smiling slightly and looking towards the camera. The background is a blurred green foliage.

Любен Чаталов: Не ми се живее скучно

Режисьорът Ивайло Пенчев

Академично дружество „Българска седянка“

130 години от рождението на Чудомир

Спомени за Иржи Менцел

Пражките кафенета

FILOZOFICKÁ FAKULTA Univerzita Karlova

Катедрата по южнославянски и балканистични изследвания

Философски факултет, Карлов университет

най-сърдечно кани всички,

които проявяват интерес към българския език, литература и култура,
да кандидатстват в специалността ЮЖНОСЛАВЯНСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
с профил БЪЛГАРИСТИКА

Какво предлагаме?

- ❖ Бакалавърска програма по специалността **Южнославянски изследвания** с езиков профил по Ваш избор: **български**, словенски, сръбски, хърватски. Редовна форма на обучение с продължителност 3 години. Образователна степен „бакалавър“ (Bc.).
- ❖ Надграждаща магистърска програма по специалността **Изучаване на страните от Югоизточна Европа** със следните езикови профили: албански, **български**, словенски, сръбски, румънски, хърватски. Редовна форма на обучение с продължителност 2 години. Образователна степен „магистър“ (Mgr.).
- ❖ Докторантски програми по специалностите **Славянски литератури** и **Славянска филология**. Четиригодишно обучение, образователна степен „доктор“ (Ph.D.).
- ❖ Имате възможност да изучавате избраната специалност както самостоятелно, така и в комбинация с други специалности, ако следвате в друг факултет на Карловия университет или в друго висше учебно заведение в Прага.
- ❖ Обучението се води основно на чешки език и съгласно чешкото законодателство е безплатно.

Какви са предимствата на специалността?

- ❖ Ще владеете отлично езика, който сте избрали като основен (напр. български), и много добре втория изучаван език от предлаганите профили.
- ❖ Ще се ориентирате в проблематиката от областта на историята, литературата и културата на страните от Югоизточна Европа.
- ❖ Изучаваните езици (български, сръбски, хърватски, словенски), както и заложените в програмата учебни дисциплини, се преподават от утвърдени специалисти, някои от които са преподаватели от съответната страна.
- ❖ Въз основа на различни европейски програми и университетски договори по време на следването имате много възможности за обучение в държавите, в които се говорят изучаваните славянски езици.
- ❖ Получавате диплома с широко приложение. Можете да работите като преводач, преподавател, журналист, в европейските и държавните институции, в сферата на културата, търговията, туризма, частния бизнес и редица други области.
- ❖ Специалистите по изучаваните славянски езици са малко, което предполага успешна реализация на пазара на труда.

За повече информация: <https://kjbs.ff.cuni.cz/cs/uchazec/prijimaci-rizeni/>

Ако имате въпроси относно кандидатстването в специалността „Южнославянски изследвания“, можете да се обърнете към ръководителя на Катедрата по южнославянски и балканистични изследвания д-р Ярослав Отченашек (jotcenasek@yahoo.com)

Скъпи читатели,

Известният и обичан артист Любен Чаталов, който е лице на настоящия брой, казва, че „един българин в Чехия е някакъв вид посланик и от него има повече полза, отколкото ако се върне в България. Ако не е забравил, че е българин, а много хора не са забравили“.

Безспорно е, че истински посланици на българския език и култура в чешките земи са били нашите студенти, които през 19. век създават няколко сдружения с цел да пропагандират българската национална кауза. От основаването на първото нелегално дружество „Побратим“ в Прага са минали вече 157 г. Много сдружения възникват през 20. и 21. век на територията на днешна Чехия, но едно от тях остава ненадминато по отношение на културната и просветна дейност, която развива – „Българска седянка“. През декември се навършват 140 г. от регистрирането на това академично дружество, в което са членували будни български и чешки студенти с разностранни интереси, обединени от славянската идея. В техните сърца винаги е светила България. На тези будители в Прага е посветена обширна статия от историчката Красимира Мархолева.

Пейзаж от Турия, Чудомир, 1964 г.

В тежката епидемиологична ситуация, на която не ѝ се вижда край, се опитваме да ви разсеем с „рисувателството“ на сладкодумеца Чудомир и да ви ободрим с интервютата на режисьора Ивайло Пенчев и актьора Любен Чаталов – все будни българи. Предлагаме ви приятна разходка из знаменитите пражки кафенета. Можете да се докоснете и до атмосферата на две духовни кътчета в Западна България. За простотата и скромността на великия с таланта си и обикновен в общуването си голям чешки режи-

сьор Иржи Менцел, който вече е в небесния рай, си спомня с възхищение известният преводач Васил Самоковлиев.

Скъпи читатели, в настоящия брой избягваме темата за коронавируса, който дебне отвсякъде. Прекаленото разпускане на мерките и тяхното пренебрегване струва вече хиляди човешки животи в Чехия и България. И дано след поредния локдаун видим най-после светлина в тунела...
Бъдете здрави!

Мария Захариева

Снимка: ЛХМ „Чудомир“ - Казанлък

Съдържание:

Българската общност 4

На добър час! / Аромат на българска кухня

Аз буки, веди глаголати! 5

„Ние говорим“ или „ние говориме“

Накратко 6

Слънчева храна 7

Българо-чешки връзки 8 - 11

Изложба, посветена на архитектурното наследство на „пловдивския чех“ Йосиф Шнитер / Спомени за Иржи Менцел

Чешки импресии 12 - 15

Аромат на кафе, примесен с одухотворена красота и избухливи идеи

Култура и традиции 16 - 23

Изложба „Local stories“ в БКИ / 28. Международен филмов фестивал „Любовта е лудост“ / Свободата да мисля различно / Не ми се живее скучно

Актуално 24 - 25

Болката е изпитание, през което да преминем

Годишнини 26 - 35

140 години от създаването на пражкото академично дружество „Българска седянка“ / 130 г. от рождението на Димитър Чорбаджийски - Чудомир

Пътешествия и разходки 36 - 37

Параклис „Свети Йоан Летни“ над язовир Пчелина / Гигински манастир „Св. св. Козма и Дамян“

In memoriam 38

Елена Радичева

На корицата: артистът Любен Чаталов във филма на режисьора Ивайло Пенчев „Като за последно“.

Снимка: Лъчезар Тонев

Снимки на стр. 2: Здравка Славова и архив на Философския факултет на Карловия университет, фотограф – Ондřej Бесперат

На добър час!

Откриване на учебната 2020/2021 г. в БНУ „Възраждане“

На 20 септември 2020 г. започна новата учебна година в Българското неделно училище „Възраждане“ в Прага. За съжаление, поради усложнената епидемиологична обстанов-

ка тази година нямаше тържествено откриване на учебната година. Отделните класове обаче се срещнаха със своите учители, разказахме си как сме прекарвали лятото, какви

приключения сме преживели и какво ни предстои. Бяхме щастливи, че отново сме заедно, макар и с маски на лицето. През тази учебна година БНУ „Възраждане“ отвори вратите си за ученици от първи до седми клас, както и за децата от предучилищната група.

Първите три седмици учениците се обучаваха присъствено при стриктно спазване на всички противоепидемични мерки. От средата на октомври обаче отново се наложи да преминем към онлайн обучение. Всяка седмица се срещаме и сме заедно, но пред компютъра. Това обаче не ни пречи да учим, да творим и да не забравяме, че за обичта ни към родното слово ограничения няма. Пожелаваме си успешна учебна година, сила, за да се справяме с всички предизвикателства, и най-вече здраве.

Десислава Вилимовска

Аромат на българска кухня

На 21 август 2020 г. се проведе кулинарен уъркшоп „Печем баница“, организиран от сдружение „ИнБазе“ и район Прага 4. Той бе част от проекта „Живеем заедно в Прага 4, 2020“, съфинансиран от Министерството на вътрешните работи. Към уъркшопа проявиха интерес хора от различни националности. Целта на организаторите беше присъстващите да се запознаят с различни култури, включително и кулинарни, под мотото „Храната ни обединява“. От българска страна участваха Надежда Малинова и Здравка Славова. Те запознаха участниците в уъркшопа с България, разказаха им за прочутото българско розово масло, за типичните за българската кухня ястия и подправки. Но какво е българската кухня без вкуса на баницата? Тънкоците на приготвяне на това типично българско тестено ястие разкри пред участниците главната готвачка на вечерта Надежда Малинова. Тя показа как се замесва тестото, а после всички се

включиха в точенето и подреждането на корите и в приготвянето на плънките. Докато трите вида баница – със сирене, със спанак и с тиква – се печаха, започна приготвянето на шопската салата и айрянна. И ето, че на улица „Легерова“ се разнесе

ароматът на българска кухня. На общата трапеза участниците опитаха различните видове баница и оцениха неповторимия вкус на този екзотичен за тях кулинарен специалитет.

Мария Захариева

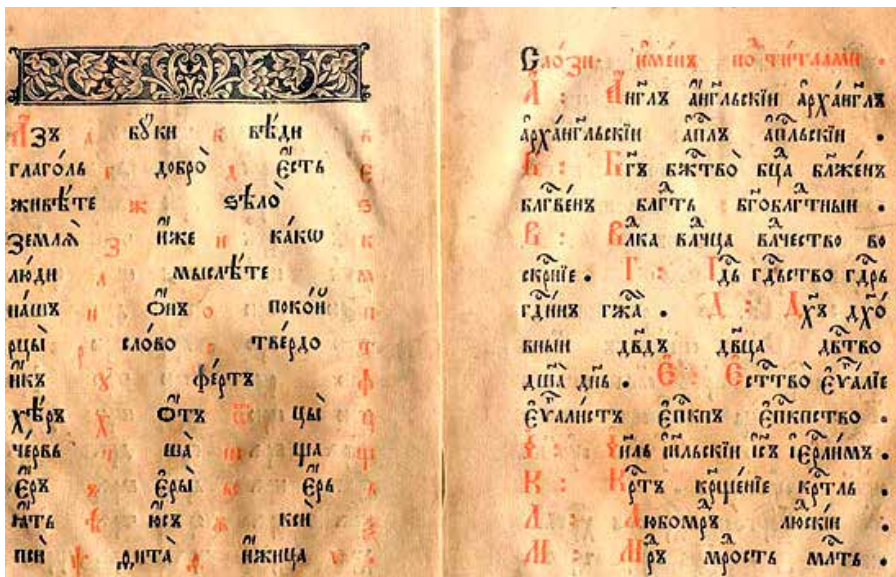

Снимки: Здравка Славова

Аз буки, веди глаголати!

„Аз буки, веди глаголи! Добро ест живети дзело земля! Иже (йота) како люди мислите, наш он покой. Ръци слово твърдо! Ук, фрът, хер! От! Ща чръв! Ци ша! Еръ, ер, ери! Ет! Ен он! Йен йон! Юс! Ят!“

Превод на съвременен български език: „Помни буквите, учи да говориш! Добре е да живееш здраво на земята! Защото както хора мислите, наша е той опора. Изричай словото твърдо (вярно)! Нагоре всеки да лети! Върви! Избягвай червея! Покорявай висотите! Ти мъж, ти юноша, вие хора! Човече! С ум и разум! Във вярна посока и с ясно съзнание! Напред! Слава!“

„Ние говорим“ или „ние говориме“

Глаголите са изменяеми думи, които назовават действия (**пиша, говоря, рисувам**) или състояния (**мечтая, лежа, обичам**), свързани с лица или предмети. Глаголите в българския език нямат инфинитив. За основна форма приемаме формата за 1. лице, единствено число, сегашно време: **пиша, говоря, рисувам**.

Според гласната, на която завършва формата за 3. л., ед. ч., сег. вр., глаголите се делят на 3 групи (спрежения):

I група на **-Е**, например *той пише* (*аз пиша, ти пишеш, той пише, тя пише, ние пишем, вие пишете, те пишат*);

II група на **-И**, например *той говори* (*аз говоря, ти говориш, той говори, тя говори, то говори, ние говорим, вие говорите, те говорят*);

III група на **-А, -Я**, например *той рисува* (*аз рисувам, ти рисуваш, той рисува, тя рисува, то рисува, ние рисуваме, вие рисувате, те рисуват*) или *той хвърля* (*аз хвърлям, ти хвърляш, той хвърля, ние хвърляме, вие хвърляте, те хвърлят*).

Само глаголите от III група, формите на които в 3. л., ед. ч., сег. вр. завършват на гласна -А, -Я, получават в 3. л., мн. ч., сег. вр. окончание -МЕ.

Още по-лесно е да запомним правилото, че когато в 1. л. ед. ч. глаголът завършва на -АМ или -ЯМ (аз рисувам, тичам, измислям), в 1. л. мн. ч. окончанието на глагола е -МЕ (ние рисуваме, тичаме, измисляме). При всички други глаголи (напр. аз пиша, мисля, уча) окончанието в 1. л. мн. ч. е -М (ние пишем, мислим, учим).

**ТОЙ РИСУВА / НИЕ РИСУВАМЕ
ТОЙ ХВЪРЛЯ / НИЕ ХВЪРЛЯМЕ**

ТОЙ ПИШЕ / НИЕ ПИШЕМ (не ПИШЕМЕ)

ТОЙ ГОВОРИ / НИЕ ГОВОРИМ (не ГОВОРИМЕ)

Пробвайте! Попълнете в 3. л., ед. ч., сег. вр.:

Тутманик

Почти всеки ден ние, българите, яде...1 тутманик и пие...2 боза. Как прави...3 тутманик?

1. Разтваря...4 мая в хладка вода, добавя...5 към нея малко количество захар и брашно, и я оставя...6 да шупне.

2. Пресява...7 брашното заедно със солта и оформя...8 кладенче. В него изсипва...9 маята, киселото мляко и едно яйце.

3. Замесва...10 меко тесто и го дели...11 на 3 части. Покрива...12 ги с кърпа, за да втасат около час, докато удвоят обема си.

4. Натрошава...13 сиренето и го смесва...14 с останалите две яйца, които предварително разбива...15
5. Топи...16 предварително маслото и внимателно го смесва...17 с олиото.
6. Точи...18 всяка една част от тестото до получаване на кора. Маже...19 първата кора обилно с мазнината и я поръсва...20 със сместа от яйца и сирене.
7. Слага...21 втората кора, намазва...22 я с масло и я посипва...23 с пълнката.
8. Полага...24 отгоре третата кора. Навива...25 руло и го реже...26 на 8 парчета. Реди...27 парчетата вертикално едно до друго в тавата с малко разстояние между тях и ги чака...28 да втасат до удвояване на обема.
9. Намазва...29 тутманика с разбит жълтък и пече...30 35 минути в загрята на 200 градуса фурна.

500 г. брашно, 3 яйца, 1 жълтък, 250 г. краве сирене, 1 ч. ч. кисело мляко, 120 г. краве масло, 1/2 ч. ч. олио, 25 г. прясна мая, 50 мл. вода, 1 ч. л. захар, 1 ч. л. сол.

Ключ: 1.-м, 2.-м, 3.-м, 4.-ме, 5.-ме, 6.-ме, 7.-ме, 8.-ме, 9.-ме, 10.-ме, 11.-м, 12.-ме, 13.-ме, 14.-ме, 15.-ме, 16.-м, 17.-ме, 18.-м, 19.-м, 20.-ме, 21.-ме, 22.-ме, 23.-ме, 24.-ме, 25.-ме, 26.-м, 27.-м, 28.-ме, 29.-ме, 30.-м.

Д-р Галина Петрова

В София вече има площад на името на Вацлав Хавел. Това реши Комисията по култура и образование на Столичния общински съвет през октомври. Площадът се намира на кръстовището на бул. „Христо и Евлоги Георгиеви“ с ул. „Шипка“ и ул. „Асен Златаров“. Вносителят на предложението е Трайчо Трайков, кмет на район „Средец“. Той отбелязва, че личността на Хавел е символ на обединението на Източна и Западна Европа. „Чест е за България въпреки тоталитарния комунистически режим да е една от страните, където през 1988 г. се организира подписка за освобождаването на Хавел от затвора“. „Заради културата“ беше първото събитие, което се проведе на площад „Вацлав Хавел“.

Google отпразнува с doodle (изображение около логото на търсачката) **142 години от рождението на д-р Стамен Григоров.** Д-р Григоров е първият учен, открил и описал „Лактобацилус булгарикус“ – микроорганизъм, причиняващ ферментацията на киселото мляко. Един от

Снимка: архив

Д-р Стамен Григоров

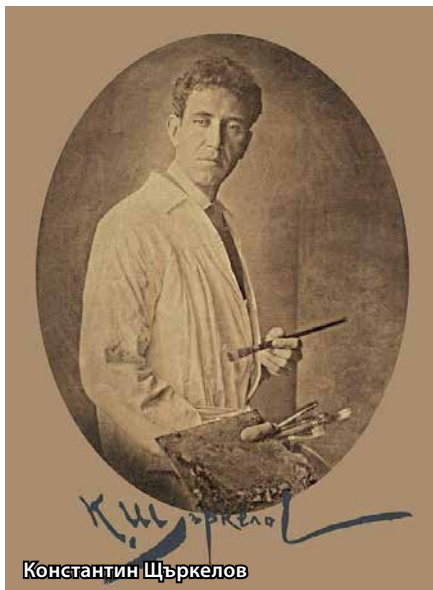
най-големите му приноси е свързан с разработването на противотуберкулозна ваксина.

Здравка Евтимова получи националната награда „Христо Г. Данов“ за цялостен принос в националната книжовна култура. Творбите ѝ са издавани в над тридесет страни по света и печелят признания на конкурсите „Утопия 2005“ в Нант, Франция и на радио BBC, Лондон. Разкази на писателката са включени в учебните програми на Дания и

Накратко

САЩ. Здравка Евтимова е член на Съюза на българските писатели, на българския ПЕН-клуб и на Лигата на писателите на Великобритания, област Йоркшър-Хамбърсайд.

В Софийската градска художествена галерия бе представена ретроспективната изложба „Константин Щъркелов. Скитникът самотник“

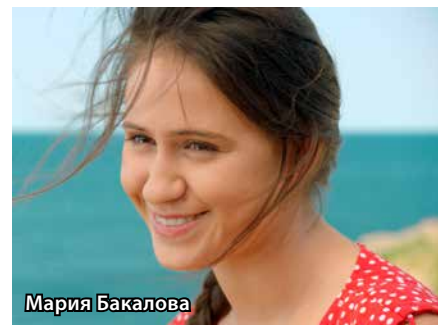

Константин Щъркелов

по случай 130-годишнината от рождението на големия български художник. Експозицията включва над 300 негови произведения – масла, акварели и рисунки. Екипът на СГХГ проучва стотици документи, статии, спомени, текстове и други архивни материали. Изложбата е уникална, защото дава представа за цялото творчество на Константин Щъркелов. Експозицията съдържа творби от българските художествени галерии и музеи, от Централния държавен архив, от Художествения фонд на Държавния културен институт към Министъра на външните работи, част от колекциите на дипломатическите мисии в Анкара, Белград Берлин, Братислава, от колекцията на Българска народна банка, Фонда за опазване на историческото наследство „Цар Борис и Царица Йоанна“, Института за изследване на изкуствата на Българската академия на науките, от частни колекции и др. Към изложбата е издаден каталог на български и английски език.

Ралица Тодорова получи през октомври престижната награда „Млади таланти на Франция“ за жени в науката от фондация L'Oreal и ЮНЕСКО. Тя е отличена в категория „Медицина“ за изследванията ѝ в областта на мозъка и формирането и консолидирането на спомени във France Rising Talent Award for Women in Science. Обект на нейната работа е реактивирането на спомените по време на съня. Консолидацията е процесът, при който краткосрочната памет се превръща в спомен. Според Ралица Тодорова е важно да заспиваме, мислейки си за хубави неща. Така ще се чувстваме по-щастливи. Младата българка притежава магистърска степен по когнитивни науки със специализация по когнитивна неврология от Университета „Декарт“ в Париж. Защитава докторска дисертация в PSL University, Франция. Има публикации в научни списания като Science, Nature, Nature Neuroscience и др.

Актрисата Мария Бакалова, която изигра Тутар във филма „Борат-2“, оглави престижна класация на сайта IMDb за най-популярните актьори в света в момента. 24-годишната бургазлийка е завършила НАТФИЗ в класа на проф. Иван Добчев. За ролята на Тутар е избрана на кастинг сред 600 актриси, а филмови критици я определят като „откритие на годината“. Мария Бакалова се е снимала в няколко български филма: „XII A“, „Ангели“, „Трансгресия“, „Бащата“, „Като за последно“. За ролята на Яна в „Трансгресия“ печели наградата за най-добра актриса на фестивала за алтернативен филм AltFF в Торонто през 2018 г. и номинация на Queen Palm International Film Festival.

Мария Бакалова

Кадър от филма „Като за последно“

Снимка: sofa-art-galleries.com

Слънчева храна

Ангелите ни разбират винаги

Подкрепят ни, но също така се и вслушват в желанията ни. Помагат да стигнем сами до желания резултат. Всъщност за тях сме като разгъната карта – четат по нея накъде отиваме, но я виждат и цялата. Затова понякога и най-мъничката им помощ става безценна!

Като видят тъмнина в самите нас, правят нещо много ценно... Обграждат ни със светлина. Всъщност всяко тяхно действие е нежно и подкрепящо. А лекуват по един начин – с любов.

Ухае на ябълки около нас

Есента е толкова изобилна и слънче-

ва! Даровете ѝ са на всяка крачка... А точно цветовете на есента, плодовете ѝ работят и за нашето равновесие.

Ароматът на ябълки например успокоява. Като се настани у дома, и сякаш придава допълнително уют. А казват, че край ябълки се спи и по-добре. Една до възглавницата ще ви отведе при вълшебните сънища. Есента има и друг ефект - насищаме се с цветовете ѝ и самият живот ни се струва вече по-цветен. Затова я обичаме.

Благодарността прави живота ни пълен

Когато отхвърляме нещо, сякаш отваряме вратата на хаоса и безпо-

рядъка. И в живота ни може да влезе какво ли не.

А благодарността е като слънчевия лъч. Сгрява и изпълва дните ни със смисъл. Колкото повече имаме от нея в живота, толкова по-дълбоки ще са и нашите преживявания. Може да се каже, че точно благодарността спомага да ни направи цели. Иначе се разпиляваме в разни посоки, хабим нерви и емоции. А ако съумеем да благодарим, пак заставаме твърдо на мястото си. Защото знаем, че ни води сърцето.

Имаме нужда да останем сами

Това са моментите, в които синхронизираме себе си. Представете си

пиано, което иска мъничко настройки. Точно това се случва и със самите нас. Вслушваме се в душата, връщаме се към мелодията, която е наша. Моментите на самота са безценни, защото позволяват да се пречистим от излишния шум. В наше време съзнанието се пълни с каква ли не информация. Много пъти просто ни замърсява. И започваме да забравяме истинската си задача. Затова и да останем сами понякога е като свежа струя въздух, като прегръдка. Търсим себе си и сме готови да продължим напред. С отворено сърце.

Всичко се случва по своя начин

Есента ни го показва – при това великолепно. Тихата ѝ омая ни кара да приемаме и да вярваме, че всичко е за добро.

Иначе всичко би ни изглеждало тревожно, направо трагично – падането на листата, изчезването на цветовете... Ще се задушаваме в мъка и безнадеждност, ако го няма усещането ни за хармония.

Именно то ни учи да приемаме, каквото и да се случи. А това познание е безценно, когато говорим за човешки отношения. Понякога са лабиринт, но вярата, че всичко е наред, може да ни изведе и от най-трудната ситуация. А се иска просто да приемем.

Красимир Проданов

Изложба, посветена на архитектурното наследство на „пловдивския чех“ Йосиф Шнитер (1852–1914)

На 9 октомври 2020 г. в галерията на БКИ-Прага беше открита изложба, посветена на един от „българските чехи“, дали своя принос за модернизирането на новоосвободената българска държава – архитекта Йосиф Шнитер. Изложбата, която включва 11 табла с богат снимков и текстови материал, е съвместен проект на БКИ-Прага, Пловдивската община и общинския институт „Старинен Пловдив“. Резултат от този съвместен проект е и издадената книга албум „Йосиф Шнитер (1852–1914)“, чийто автор е правнучката на чешкия архитект – проф. Мария Шнитер, дългогодишен преподавател в Пловдивския университет „Паусий Хилендарски“. Книгата е посветена на живота и архитектурното наследство на Й. Шнитер, който слага осезаем отпечатък върху облика на следосвободенския Пловдив.

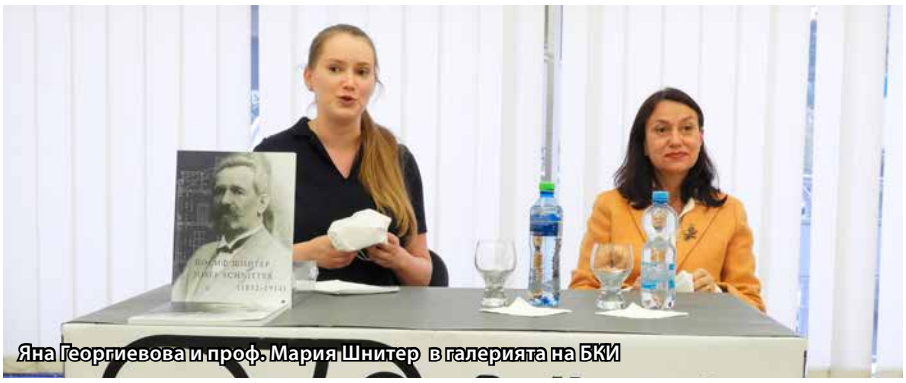

Изложбата беше открита от г-жа Галина Тодорова, директор на БКИ-Прага, която представи автора на книгата – проф. Мария Шнитер. Мария Шнитер благодари на БКИ-Прага и на Държавния архив в Пловдив, без чиято помощ този проект не би могъл да бъде успешно завършен. Колкото и парадоксално да звучи, посочи тя, но именно принудителната „изолация“ през пролетта и лятото на тази година, породена от болестта COVID-19, я мобилизира и ѝ дава възможност и време да се запознае отблизо с огромното архитектурно архивно наследство на нейния чешки пращядо. Последва увлекателният разказ на Мария Шнитер, посветен на житейския и професионалния път на чешкия архитект, оставил трайна следа в модернизацията на Пловдив. Роден в семейството на архитекти, той получава образование в Прага и Виена, след което започва работа в ателието на известен виенски архи-

тект и участва в оформянето на част от архитектурния облик на австрийската столица. Следващата професионална „спирка“ на Йосиф Шнитер е Москва, в ателието на известен архитект. Именно престоят в Русия предопределя по-нататъшния житейски и професионален път на младия чех – тук той приема православието, а през 1877 г. се записва доброволец в Руско-турската война (1877–1878), взимайки участие в обсадата на Плевен. Така Шнитер се озовава на Балканите и избира освободена България за своя втора родина. Младият чешки архитект се установява в Пловдив, където остава до края на живота си. Жени се за баварка, от която има 4 деца. Така и не построява свой собствен дом и живее под наем. Отначало Йосиф Шнитер започва работа като строител – изработва камбанарията на няколко пловдивски църкви (една от които „Св. Богородица“), на храмовете в Батак и Карлово. Впоследствие камбанариите се превръщат в негова „запазена марка“, отбелязва правнучката му. Една от първите обществени сгради, които той построява, е тази на девическото училище, където днес се помещава Градската художествена галерия.

От 1883 г. до смъртта си през 1914 г. Йосиф Шнитер работи като градски инженер-архитект с прекъсвания, тъй като неколккратно е уволняван поради несговорчивия си характер. Заради прекалената си честност и безкористност често пъти влиза в конфликт с новата българска управляваща класа. Чешкият архитект има голяма заслуга за модерния облик на Пловдив. Най-големият му принос е изработването на първия градоустройствен план, разширяването на градските улици, въвеждането на железобетонното строителство. Неговите архитектурни иновации и до днес се изучават от бъдещите архитекти. Трагичната гибел на Йосиф Шнитер идва в резултат на изграждането на градски водопровод с по-ниско качество, въпреки неговото несъгласие. През зимата на 1914 г. поради големия снеготопеж част от тръбите на градския водопровод се спукват и заплашват да наводнят града. Йосиф Шнитер влиза в ледената река Марица, която прелива, за да поправи повредата, но се разболява от пневмония и умира в пълна бедност, погребан на общински разноски.

Д-р Красимира Мархалева

Яна Георгиева и проф. Мария Шнитер в галерията на БКИ

Снимки: Красимира Мархалева

Благодаря, Маестро, че Ви е имало и че ще Ви има!

Спомени за Иржи Менцел (1938 – 2020)

Някои неща в живота се случват някак от само себе си, просто ей така, без да разбереш как и защо, случват се и толкоз. Така някак обяснява в автобиографичната си книга „Капризни години“ много от събитията в живота си големият чешки кинорежисьор със световна слава Иржи Менцел. Така някак често се случва и с мен, така някак, без сам да разбере как и защо, реших да превода споменатата книга за издателство „Колибри“ и така да се срещна с него.

Големият чешки режисьор Иржи Менцел, 2016 г., Прага

Много добре си спомням обаче, че всичко тръгна от един рекламен плакат на издателство „Колибри“, от който усмихнат ме гледеше един друг мой любим режисьор – Никита Михалков. Много добре си спомням и къде беше този плакат – някъде до някогашното кино „Дружба“, сега „Одеон“, а аз крачех към издателството, за да се видя с неговия директор и мой добър приятел Раймонд Вагенщайн. От плаката разбрах, че „Колибри“ издава поредица книги на големи имена от световното кино, остроумно и точно наречена „Амаркорд“. Видяхме се с Рони, както всички близки наричат моя приятел Вагенщайн, изпросих си, естествено, книгата на Михалков, получих подарък и други от новоизлезлите книги на издателството и най-неочаквано, от дума на дума, с чаша уиски в ръка, изръсих:

- Видях рекламата на книгата на Михалков, страшно ми харесва идеята ви за поредицата „Амаркорд“, та ми хрумна, дай да ви превода за нея

автобиографията на Иржи Менцел.

- Не знам дали си заслужава, Менцел май е позабравен, а и чехите не дават грантове за мемоаристика, няма да мога да ти платя както се полага.

- Как позабравен бе, Рони! В „Сатирата“ от години играят неговата постановка „Вечеря за тъпаци“, а покрай Иван Бърнев се вдигна шум и около филма му „Обслужвал съм английския крал“. За мен ще е удоволствие да я превода, парите са последното, което ме вълнува.

Речено-сторено. Прибрах се в Прага и взех да търся книгата на Менцел. Беше излязла преди години, не бях я чел, бях я виждал по витрините на книжарниците и бях чел някаква добронамерена рецензия в едно списание. Намерих си я, прочетох я с удоволствие и започнах лека-полека да превеждам. По едно време се усетих, че е много по-лесно да работя по електронен вариант, и взех да се ровя в „Гугъл“ как да вляза във връзка с Иржи Менцел. Така попаднах на госпожа Мила Ржадова, дългогодиш-

на лична асистентка на Маестрото. Истински мила, сърдечна, отзивчива, явно цял живот влюбена в Менцел и всеотдайна приятелка. Написах ѝ молбата си и зачаках. Още на другия ден получих електронния вариант на „Капризни години“ и щастлив продължих да превеждам по него. Тук-там, както обикновено правя, слагах питанки – планирах, след като приключи с превода си, да се срещна с големия режисьор и с него да уточня някои дреболии.

Дойде и този ден. Чрез госпожа Ржадова си уредих среща с Маестрото близо до дома му. Живееше в „Храдчани“, недалеч от Писецка брана, някогашната порта на крепостта към град Писек. В нея, в едно от помещенията, имаше неголямо, уютно кафене, където бе уговорена срещата ни. Можете да си представите колко съм бил развълнуван! Предстоеше ми среща с творец, на когото винаги съм се възхищавал! Как ли ще се държи? Имах лоши преживявания в неуспешните си опити да се свържа с някои от съвременните писатели, чиито книги превеждах. Някои дори не благоволиха да отговорят на писмото ми, въпреки настояването и на мениджъра на въпросния писател, и на издателя. Не бе спазено дори елементарното чешко възпитание да се измисли някоя звучеща убедително лъжа. А този човек, с награда „Оскар“, със световно признание, велик режисьор, създател на едни от най-гледаните чешки филми, прекрасен актьор, галеник на съдбата, как ли ще се държи с мен?

Напразни опасения. Един съвсем обикновен възрастен мъж, малко по-голям от мен, скромно облечен, приветлив и усмихнат. Беше си поръчал чаша бяло вино, аз поисках бира. Разговорът ни започна, то се знае, как и защо съм решил да превода автобиографичната му книга.

Снимка: Мария Захариева

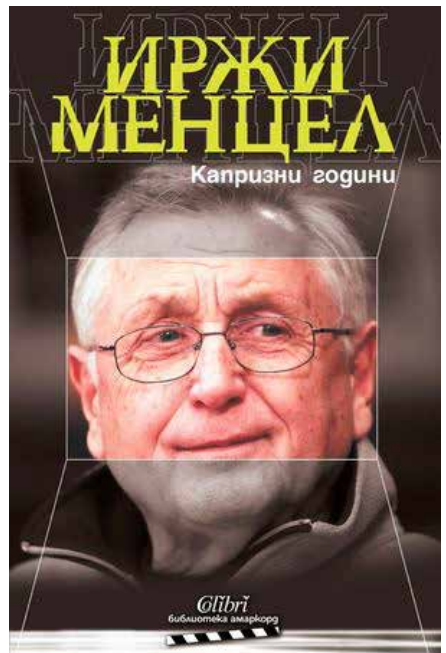

Иржи Менцел с преводача Васил Самоковлиев

Признах си, че съм негов почитател още от студентските си години, че се преплитат интересите ни към творби на Владислав Ванчура и на Бохумил Храбал, аз ги превеждам на български, а той засне великолепни филми, споменах, че съм превел и една пиеса, която навремето се знаеше като негова, защото авторът беше забранен, затова и Менцел я бе посочил като своя творба. Чешкото заглавие „Tři v tom“, превеждано неграмотно като „Трима вътре“, по-късно и като „И трите вътре“, смущава режисьора Лео Капон, който ме помоли да направя нов превод. Аз сложих заглавие „Три девиги в положение“, с което се гордея, защото абсолютно пасна на тази комедия дел арте и спектакълът в Пазарджишкия театър стана великолепен. Менцел ме слушаше с нескрит интерес. После ме попита нещо за досегашните ми преводи, споменахме и общата си слабост към Храбал, той отпиваше от виното си, аз от бирата си. Стана дума и за България, за постановките му в София, за Иван Бърнев. Режисьорът сподели, че обича България, че има много приятели и похвали актьорите, с които е работил. Като най-добри свои приятели спомена Рангел Вълчанов и Рашко Младенов, благодарение на които е бил поканен да поставя и в София. Подхванахме най-сетне разговори и за книгата му. Извадих си бележника с въпросите към него по текста, но не помня как и за какво съм го питал.

Помня, че стана и дума за някаква метафора с усмирителна риза, която на мен ми бе непозната, и че около тая риза нещо се посмяхме. Извадих книгата му и го помолих за автограф. Поисках да пише „На Васко“, като му обясних, че така ме наричат приятелите ми, а и че в чешкия език името Васил има пейоративно значение, споменах, че в един от разказите на Карел Чапек дори има прасе с името Васил. Менцел се засмя и ми възрази, като каза, че навремето баща му написал детска книжка за едно мече, което станало любимец на чешките деца и се казвало Васил! Още една допирна точка между нас, за която не подозирах! Още два пъти се срещаме с Маестрото на същото място, той с чашата си бяло вино, аз с бирата, но вече в компанията на дами. Първа поиска да вземе от него интервю главният редактор на списание „Българи“ Мария Захариева, по-късно – гостуващата в Прага журналистка от радио „Пловдив“ Людмила Сугарева. Срещите уговарях аз чрез пани Мила, всеки път без никакви проблеми. В тези случаи аз бях само наблюдател и фотограф. Направи ми впечатление, че в присъствието на дами той се държеше някак по-приповдигнато, по-закачливо – личеше си, че жените вдигат адреналина му. Най-дълго общувахме при гостуването му в София в дните на организирания от „Колибри“ фестивал, тогава мисля за втори път, „Киноли-

бри“. Апропо, възхитен съм от това хрумване на фамилията Вагенщайн – да покажат симбиозата между литературата и киното, да канят големи имена и от писателските среди, и от кинотворците. Щото става ли добър филм без добра литературна основа? А между другото и да попродадат доста от книгите си, по които са направени и в случая показвани филми! Менцел бе приел поканата на организаторите, а на мен ми хрумна да го помоля да напише предговор към автобиографичната си книга за българските читатели. Той прие с радост и след няколко дни текстът, преведен, замина за София. Видяхме се във фойето на кино „Одеон“, където за по-специалните гости имаше бира, а за посетителите – щанд с книги на „Колибри“, сред които се открояваха „Обслужвал съм английския крал“, защото предстоеше прожекция на филма на Менцел по романа на Бохумил Храбал, и „Капризни години“ – автобиографичната книга на звездата на фестивала Иржи Менцел. Показах му българския вариант на книгата му, снимаха ни фотографии, попитах как са жена му и щерките. Първото, което Маестрото ми каза, че има молба към мен – да приема като подарък от него хонорара, който му се полага за авторските права от „Колибри“, вече бил разговарял за това с Рони Вагенщайн. Естествено, възразих: - Съжالياвам, Маестро, не мога да

Снимка: архив на издателство „Colibri“

приема такъв подарък. За работата си по превода аз получих хонорара си.

- Знам ги аз вашите хонорари – засмя се Менцел. – Оставете тия приказки, настоявам да приемете подаръка ми.

- Благодаря Ви, Маестро, но не е ли по-добре с тези пари да купите подаръци на жена си, на дъщерите си...

- Не мислете за тях, няма да ги оставя без подаръци. Сега става дума за Вас. Давате ли си сметка, че на Вас дължа това удоволствие сега да съм тук, не разбирате ли, че съм поласкан да държа книгата си на български език? И всичко това дължа на Вас! Когато пишех книгата, и през ум не ми е минало, че някой извън Чехия ще прояви интерес към моите мисли и изповеди, че книгата ми ще бъде преведена на друг език и отправена към други читатели. А благодарение на Вас сега това е факт, и то в България, която обичам и с която ме свързват толкова приятели и положителни емоции. Не можете да ми откажете тази радост!

Така някак звучеше диалогът ни, нямахме как да не приема този прекрасен жест на внимание. Дойде време за прожекцията. Залата препълнена, тропоса ни Жаклин Вагенщайн на сцената – Менцел, Иван Бърнев и моя милост, всеки от нас каза нещо за филма, изпратиха ни с аплодисменти и оставихме зрителите да се наслаждават на прекрасния „Обслужвал съм английския крал.“ Ние, придружени от фамилията Вагенщайн, отидохме на вечеря, дойдоха и други гости, спомням си режисьора бохемист Николай Гундеров, изключително близък приятел на Менцел, и актьора Филип Трифонов.

Аз седях встрани, почти не разговарях с Менцел, оставих и другите да се наслаждат на общуването си с него. След известно време в Прага ми позвъни пани Мила, предаде ми поздрав от Маестрото и по негово настояване поиска банковата ми сметка. След няколко дни на нея се появи сума в крони, равна на петстотин евро. То се знае, бях трогнат до сълзи. Такъв скъп подарък и то от световно признат и ценен творец! Реших, че сумата трябва да се превърне в материален подарък и си купих нов лаптоп – този, на който в момента споделям радостта си.

Иржи Менцел и Васил Самоковлиев по време на представяне на книгата „Капризни години“ в София

По същото време се уговорих чрез пани Мила за среща с Маестрото. Той беше в Испания, разбрахме се, че веднага след като се завърне, ще се срещнем. Бях приготвил десетина книги, които смятах да подарявам на близки и приятели, и исках и той да сложи на тях автографа си. Уви, тази радост ми бе отнета от заболяването му. От пани Мила разбрах, че като се върнал от Испания, постъпил в болница, разбрахме се, че след като излезе от болницата, тя ще ми се обади и ще се видим. Уви, повече така и не се видяхме. От медиите научавах за здравословните му проблеми, за изкуствения сън, в който толкова дълго го поддържаха, молах се за него, стисках му палци, дано оздравее. Зарадвах се, че е по-добре и че си е у дома с жена си и с децата си, но от публикуваните снимки виждах, че това вече не е същият човек, този, с когото аз така приятно си общувах – той на чаша бяло вино, аз на бира. Не посмях да го безпокоя повече. За кончината му узнах от „Фейсбук“, последвах много обаждания от чешки приятели, които дори ми изказваха съболезнования. Всички знаеха колко много го обичам и колко бях благодарен на съдбата си, че ме срещна с него. Пиших благодарствени слова на приятелите си на лаптопа, на подаръка ми от великия Маестро, който за себе си нарекох „Ирка“, и сълзи се стичаха по лицето ми. Дано е в небесния рай, дано е до бай Храбал и да си пие чая, докато слуша лакардиите му и го гледа как с

наслада отпива от райската си бира! Дано, дано!

Срещите и общуването ми с този колкото велик с таланта си, толкова обикновен в общуването си мъж ще останат едни от най-емоционалните ми преживявания. И доказателство за простотата и скромността на истинските гигантски таланти в каквато и да е сфера на човешките постижения, в които винаги съм вярвал! Не зная, ако все още бе жив и здрав, дали отново щях да имам удоволствието от време на време да се срещам с него, но знам, че с още по-голямо удоволствие ще продължавам да гледам филмите му – като се почне от „Строго охранявани влакове, през „Капризно лято“, „Чучулиги на конец“, „Празници на кокичетата“, „Подстригването“, „Селце мое централно“, та до най-съкровения ми „Обслужвал съм английския крал“. А това не е никак малко и винаги, докато ме има, то ще ме прави щастлив! И ще се моля, дано е успял да продиктува на пани Мила продължението на книгата си, която искаше да напише – от Нежната революция до наши дни. И тогава отново ще имам удоволствието като пръв българин да попадна отново в неговия свят, който толкова много ми допаднаше... Благодаря, Маестро, че Ви е имало и че винаги ще Ви има! Благодаря и на Вашите орисници, че Ви срещнаха и с мен!

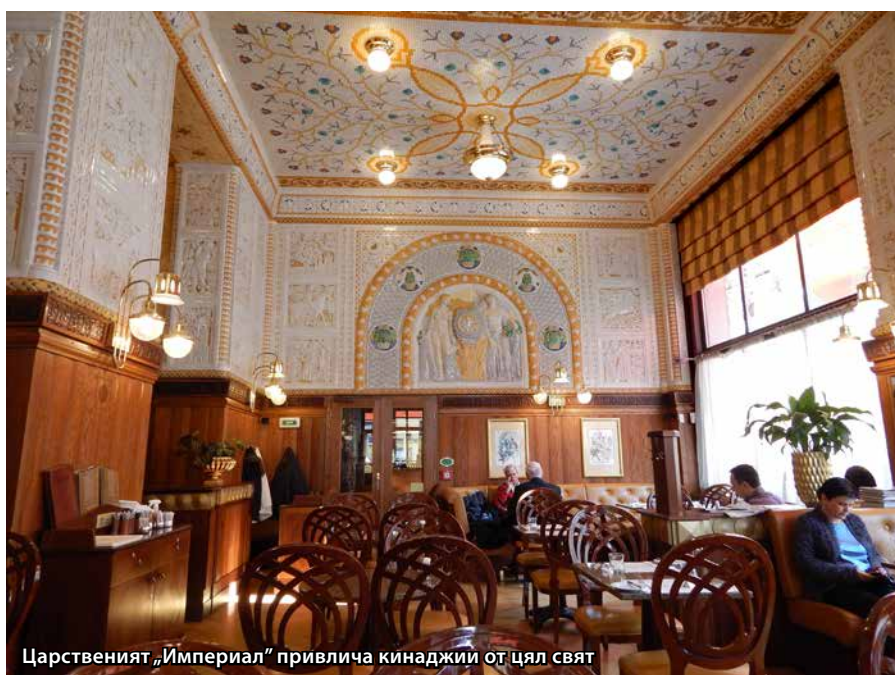
Благодаря!

Васил Самоковлиев

Снимка: личен архив на Васил Самоковлиев

Аромат на кафе, примесен с одухотворена красота и избухливи идеи

Истинско предизвикателство е да си изберете кафене в Прага, което точно да отговаря на настроението на момента и да ви донесе търсената наслада. Какво да бъде? Декорирано с разточителен лукс и изисканост? Или такова, в което още отекват споровете на интелектуалци, дисиденти и възрожденци за бъдещето на нацията? Не, по-добре да е модерно, в което вече се долавят котешките стъпки на петата революция. Или модно, уловило гребена на вълната и населено със знаменитости. Какво имат предвид някои политици, когато с крива усмивка обобщават, че „Пражкото кафене пак се обади!“? Оказва се, че да изберем място, където в приятна компания да изпием своето кафе в Прага, си е цяло приключение. А наградата? Нищо по-малко от миг на най-елитарно удоволствие.

Царственият „Империял“ привлича кинаджии от цял свят

След като темата са кафенетата – редно е да започнем с кафето. Не се знае кога кафето пристига в Прага. Известно е обаче името на първия продавач на кафе – арменецът Деодатус Дамасценус, който си го набавя от керваните на венецианските търговци, пристигащи от Африка. В началото го продава направо на улицата. Казват, че се разхождал из Прага в ориенталско облекло – пъстър кафтан, шалвари и пантофки с извити върхове. Носел табличка, окачена на раменете, а на главата – тюрбан с джезве с прясно сварено кафе. Начинанието му явно има успех и през 1711 г. купува ренесансовата къща „При трите щрауса“ (U tří pštrosů) и я превръща в първото пражко кафене. За любопитните: къщата съществува и до днес, намира се до Малостранската кула на Карловия мост. Все още е украсена с оригиналното ренесансово изображение на щрауси.

Превърната е в луксозен хотел с ресторант, в който сервират и кафе, над което можете да пофилософствате на тема „О, времена, о нрави!“ Новата напитка – а заедно с нея и заведенията, наричани първоначално kaffirny, бавно, но сигурно си пробиват път. В началото на XIX век в Прага са 26, в средата на века вече са двойно повече, а към края – над 120. Геометричната прогресия е обяснима, ако се замислим за контекста – намираме се в епохата на Йохан Щраус, валсовете, хегемонията на Хабсбургите (поне в Централна Европа) и Виена. Понятието „виенско кафене“ включва много повече от място.

Раждане, възход и унищожение

Краят на XIX и началото на XX век е златното време на кафенетата. Превръщат се в центрове на обществения, културния и политическия

живот. В тях се срещат представители на целия спектър на обществото – студенти, журналисти, хора на изкуството и политици. Възрожденци и авангардисти. Те са есенцията на бохемската енергия и интелектуалния кипнеж. На фона на напитките, пиано музиката и цигарения дим се раждат новите течения в политиката и изкуството. Някои от тези храмове на мисълта отдавна са изчезнали, останал е само споменът. Други съществуват до днес и притегателната им сила е осезаема.

Според Ярослав Сайферт своята лебедова песен кафенетата изпълняват по времето на Първата република. Това е златно време за младата Чехословакия, която кипи от идеи, планове и еуфория. Икономически страната се нарежда сред най-развитите в Европа, тъй като е наследила промишлеността на разпадналата се Австро-Унгария. Прага е домакин на световни събития и изложения, посреща знаменитости, генерира идеи. Всичко приключва през 1948 г., когато тежката ръка на социализма смазва интелектуалната свобода и с нея и кафенетата. За режима те са символ на прогнилите буржоазни порядки и елитарството и са развъдник на вредни и заразни мисли. Повечето кафенета са затворени, а онези, които остават, са призрачно копие на самите себе си.

Едва през 60-те години започва плаха пролет и обновление. Истинското ярко възкръсване от пепелта обаче идва чак след промените през 1989 г., когато възвръщат старата си слава. Днес, както преди повече от век, кафенетата отново отразяват – за добро или зло – живота в чешката столица. И каквото и да виждаме в огледалото и без значение дали ни

харесва, или не – няма как да не усетим магията на атмосферата, смесена... с аромат на кафе.

Аристократизъм и изтънченост

Признавам, че съм сред безнадеждно омагьосаните от всичко онова, което представляват така наречените „виенски кафенета“. Това включва безкрайно много детайли като архитектурен стил, отношение, обноски, меню. Дори имената им са внимателно избрани и имат аристократичен звън: „Савой“, „Лувър“, „Ориент“, „Империал“.

Кафене „Савой“ е за онези, които търсят изтънченост и финес. Като хубав парфюм ви обгръща интериорът от дърво и мрамор в стил сецесион, тежките полилеи и големите прозорци, задържащи глъчката на града навън. Ако го посетите, не забравяйте да вдигнете поглед нагоре и да се полюбувате на неоренесансовия таван от 1893 г. Движението на очите нагоре можете да свържете с въздишката, че отново сте похапнали повечко – изисканото гурме меню с пресни кифлички, тортички и естествена сметана към кафето със сигурност ще ви съблазни в тази посока. Както и внимателният персонал, който ще отгатва желанията ви по погледа ви и ще ви обясни предимствата на естествената сметана. Второ кафене в подобен стил е **„Лувър“** – едно от най-старите, основано през 1902 г. По време на откриването му интериорите от мрамор и позлата са връх на лукса. Можем да добавим и 11-те билиардни маси,

Общественият дом е материализирана приказка

специално докарани от Америка. Ако го посетите, сигурно ще видите познати лица и публични личности, кафенето е сред любимите им места, където очакват... анонимност (или поне така казват). Чест негов гост след основаването му е така обичаният пръв чехословашки президент Т. Г. Масарик. Тук идва да пие кафето си Алберт Айнщайн през годината, когато изнася лекции в Прага. За разлика от другите кафенета в подобен стил, „Лувър“ е и литературен център. В него се срещат членовете на Немския философски кръжок, а Карел Чапек основава чешкия клон на международната организация на „пиещите“ – Pen International. През 1912 г. е открит новият културен център на Прага – **Обществения дом**. Кафенето му със сигурност е еманацията на всички виенски кафенета по света. Декорирано е от гениалния Алфонс Муха и за запознаване с художника е подходящо не по-малко от неговия музей. Интериорът в стил сецесион събужда възхищение с великолепното съчетание на материали (дърво, мрамор, стъкло, метал) и цветове. Тихо ромолящ фонтан, огромни прозорци, фини мозайки. Всичко с вкус и в изобилни количества. Докато споменатите дотук кафенета можем да посетим и днес, **кафенето на хотел „Европа“** на Вацлавския площад, основано през 1872 г., вече не съществува. Първоначално се нарича „При ерцхерцог Стефан“, което говори много за клиентелата му. В него пият кафето си гости на Прага като Луис Армстронг, сър Николас

Уинтън и Юрий Гагарин. Легендата на чешкото кино Власта Буриан обича да готви и главният готвач му позволява от време на време да се развихри в кухнята на заведението.

Славия

Тук вдигаме летвата с едно ниво: средата е важна, но значението на водените разговори я превишава. Специално място в тази категория си е извоювала „Славия“. Основана е през 1884 г. Неслучайно се намира до Народния театър, идеята е посетителите на първата чисто чешка сцена да имат пространство, където да седнат и на разговор. Името също е подбрано внимателно – препраща към славянството и идеите на панславизма, които по онова време не са опорочени и контрират Австро-Унгарската империя, в която чешките земи все още се намират. В „Славия“ идват висши държавни сановници и звездите от Народния театър. Шумолят вечерни тоалети и проблясват бижута. От известните имена можем да споменем Антонин Дворжак, Карел и Йозеф Чапек, Ярослав Сайферт и Ян Зързави. Кафенето е едно от онези, които съществуват и по време на режима. Негови гости от онова време са Ян Верих (чиито портретни снимки ще видите по стените) и Иржи Сухи. Често идва и Вацлав Хавел. Според собствените му думи обича да гледа панорамата към Пражката крепост и минувачите по улицата – тоест това, което му липсва по време на честите „гостувания“ в затвора.

В „Савой“ би могла да закуси и английската кралица

„Славия“ е свидетел и участник в чешката история през последните две столетия

Над „Славия“ се намира известната Пражка филмова академия (в която се дипломират и много български кинотворци). Преподавателите често идват тук със студентите си за по-неформални разговори, което значи, че като студенти и преподаватели по едно или друго време през заведението са минали всички звезди на чешката филмова сцена.

Много са слуховете относно българското присъствие в „Славия“. Най-упорит е онзи, който разказва, че Алеко Константинов написва в него някои от главите на „Бай Ганьо“. Възможно е. Сигурно е, че заведението е било любимо място за срещи на българските младежи и студенти в Прага. Пак тук правят срещите си и членовете на сдружение „Българска седянка“, основано през 1880 г. По време на събиранията над масата им винаги виси портретът на Раковски.

Идеите са повече от изпитите кафета

„Никой не ходеше в кафенетата просто на кафе,“ спомня си Ярослав Сайферт. „Пък и беше отвратително. Двете крони, които струваше, означаваха право на престой в затоплено помещение през зимата и облак от гъст дим през лятото. Но приятелската атмосфера си заслужаваше.“

Кафене „Народни“ е основано през 1896 г. Намира се на булевард „Народен“ (Národní třída), по който крачейки или воювайки, неведнъж минава чешката история. Гостите му наблюдават от местата си погребалната процесия на непрежалимия

президент Т. Г. Масарик. Пак тук остава ураганните си следи и Нежната революция.

За много интелектуалци кафенето е втори дом. В него пишат стиховете си, музиката и статиите. Това е врата, през която в Чехия влизат сюрреализмът и поетизмът. Тук се срещат членовете на Devětsil, левичарското сдружение на авангардизма, който повлиява културното развитие на страната. Тук идват Иржи Восковец, Витезслав Незвал, С. К. Нойман, Едуард Бас, Ярослав Сайферт, Владислав Ванчура и много други.

Подобна е ситуацията в **кафене „Манес“**, основано през 1930 г. Основано е от сдружението със същото име, което представлява света на изобразителното изкуство. Създадено е по времето на т.нар. Първа република и съответно и архитектурата му е в модерния за времето функционалистичен стил. Съвсем естествено е, че в сградата, построена като манифест, има и галерия. И галерията, и кафенето съществуват до днес.

Забранено е късането на листове!

Много от легендарните кафенета вече не съществуват, но имената им са записани със златни букви в историята на Прага. Едно от тях е **кафене „Юнион“**, истинско „литературно кафене“, галено наричано от посетителите „Юнионка“. Негови почитатели са Миколаш Алеш, Йозеф Лада, Макс Швабински. Отворено е от шест сутринта до два през нощта, а понякога въобще не затваря. Намира се на първия етаж на стара

сграда, предназначена за събаряне още през 1923 г., но посетителите се преборват за оцеляването му. Карел Чапек пише статията „Да спасим Юнионка!“ и наистина я запазват (съборена е през 1947 г.). Жалко, че го няма. Представям си как туристите, вечно търсещи автентичното, влизат в него. Ще се сблъскат с „полуслепи огледала, миризма на кафе, цигари и постоянно задръстена тоалетна, проядени стълбища и малки салони с плесенясал плюш“ (Věra DYKOVÁ, Yvetta DÖRFLOVÁ, „Kam se v Praze chodilo za múzami“).

С подобен дух е и **кафене „Арко“**, чиито посетители наричат себе си „арконавти“. Разликата е в далеч по-изискания интериор и осигуряването на допирни точки между пражко-немско-еврейския културен свят. Тук идват чехи и пишещи на немски (като Франц Кафка). Над едно кафе всеки може да остане часове наред, да пише, да получава пощата си и да чете пресата. Всяка маса си има име: маса на прагматичите, на конструктивистите, на поетите. Собственикът написва „23 правила на добрите обноски“. Една от забраните е късането на страниците на вестниците: „Това е долна кражба и извършителят ще бъде арестуван.“

Кафене „Монмартър“ (което за разлика от другите две съществува) е всепризнатото свърталище на бохемите и център на нощния живот. Наречено на името на легендарния парижки квартал и също така уникално. Отваря, когато другите затварят, и затваря, когато си отиде и последният гост. Всъщност не е точно кафене, защото има и ресторант и кабаре. По думите на Швейк, тук идва „най-отбраното общество“, начело с момичетата с най-старата професия на света. Част от „постоянния инвентар“ – както наричат себе си – са Ярослав Хашек, Франц Кафка и Егон Ервин Киш. Звездата е веселият, сърдечен и „винаги готов за пакости“ Егон Ервин Киш, когато „отбраното общество“ нежно нарича „Егонек“. Пак той, с едно от момичетата тук за пръв път демонстрира танго в Прага.

Когато кажем „ПРАЖКО КАФЕНЕ“ Новопоявилото се понятие „ПРАЖКО КАФЕНЕ“ е дете на последните десетпетнайсет години и е своеобразно

определение за политически ангажирания интелектуален елит. Въвежда го Милош Земан, за когото то обединява политическите му противници. Евродепутатът Ян Захрадил казва, че това е „тясна група интелектуалци, които са безрезервни последователи на Вацлав Хавел и Карел Шварценберг, емоционални и истерични, които нямат понятие от икономика и международни отношения.“ Според журналиста Павел Шафер „Пражкото кафене обединява граждани на Чехия със склон към собствено мислене. Единственият проблем на Пражкото кафене е, че в него не участва целият народ“. Не може да ни учуди, че след това има и политици, чиято предизборна кампания е под надслов: „Имам смелостта да оглавявам Пражкото кафене“.

Петата индустриална революция

Сякаш не сто, а хиляда години отделят описаното по-горе от днешния виртуален свят, който петата индустриална революция вече променя из основи. И все пак и той има нужда от реална точка, където да се оттласне. Място, където да се сложат компютърът, таблетът, раницата, сандвичът и дупето. Рекламите на тези заведения наблягат на приятелската атмосфера, достъпните цени и самобитните интериори.

„Cafedu“ е проект на студентката Ива Пейсарова, която от личен опит установява, че в Прага няма подходящи за срещи и учене денонощни местенца. Създава проект, намира спонсори

В „Кафене, което си търси име“ няма мазилка, но и свободни места няма

и през 2016 г. излиза на пазара със заведение, което включва кафене и читалня. Интериорът е семпъл, но добре балансиран, а кафето – добро. Отворено е до късно през нощта, а читалнята – денонощно. В читалнята може да си донесете собствено кафе, а и сандвич. Ако го посетите, може и да не намерите места – явно добрите идеи нямат нужда от реклама. Подобно е и „Кафене, което си търси име“ (Kavárna co hledá jméno). Там други двама предприемчиви младежи, Лукаш Ждярски и Якуб Заиц, преустройват стара дърводелска работилница. Уникалният интериор е приспособен за нуждите на заведението, запазвайки атмосферата му. Големите прозорци са важен елемент на дизайна, който не само

осигурява светлина, но и настроение, гледайки към живописното дворче, което внася атмосфера на спокойствие в центъра на динамичния град. Домашните сладкиши и качественото кафе от първокласни пекарни допълват картината. И това кафене е винаги пълно. Дотолкова, че Ждярски и Заиц вече са създали второ подобно заведение в квартал Холешовице, за който е ясно, че му предстои бурно развитие.

Различна ниша са намерили за себе си **Café Nona** и **Café Neustadt**. Намират се в исторически важни обекти – Новата сцена на Народния театър и Новото кметство, и предлагат възможност да комбинирате освежаващата напитка с посещение на концерт, изложба или театър.

А ако решите да научите нещо за света, който настъпи с новото хилядолетие, идете в **Bitcoin Coffee**. Името подсказва ли ви защо го препоръчвам? Разбира се: ще трябва да платите с валутата на виртуалното време – биткойн. В кафенето има автомат, от който можете да си я осигурите. За легендарния Т. Г. Масарик кафенето е „място за социални контакти, където наред с музиката преобладават разговори, може би дори полемки, но поднесени в подходяща форма и без да обиждат. В тях остроумието е не само оръжие, но и най-важен реквизит“. Има какво да се допълни, например наличието на wi-fi, но като цяло важи, нали?

„Лувър“ е сред любимите места на публичните личности

Ели Мандажиева

Изложба „Local stories“ в БКИ

На 10 септември 2020 г. в Българския културен институт в Прага беше открита изложбата „Local stories от България“ на екип The locals. Изложбата има за цел да покаже материалното и нематериално културно наследство през очите на хора от България, чиито истории са основен обект на изследване.

В серия от плакати и визии със съвременен дизайн, дело на илюстраторите **Бойко Тасков** и **Анна Георгиева**, изложбата представи мистичните обичаи на нестинарството и кукерството, образа на ламята, символа на омайната роза, мартеницата и други автентични елементи и места от българското културно-историческо наследство. Визуалният ефект на плакатите е подкрепен от писмени истории, които разкриват всеки автор поотделно.

Росица Паунова-Длъгнекова и **Ина Абаджиева** споделят своята лична история за любовта им към българската роза и нейните необятни свойства в храната. За тях традицията оживява всеки път, когато хората консумират техните продукти.

Десислава Жекова представя нестинарството като дарба, талант и поле за изява. За нея то е вяра и жива енергия, която следва чистотата.

Проф. Николай Овчаров – археолог и траколог, разказва за изследванията си в светилището при Татул. Разкопките потвърждават, че това е най-старият открит в Тракия хероон

– светилище на обожествения герой Орфей. Историята на **Виктория Петрова** е представена чрез ламята – митичен образ в българския фолклор, чиято история е предавана от уста на уста и оживява в редица български народни песни, приказки и поверия. Тя е лошият герой, чиято основна отличителна характеристика е лакомията, и се използва като нарицателно име за лаком и ненаситен човек.

Катерина Русева е народна певица и основател на първия български хор в Норвегия, а **Свилен Тодоров** – творчески директор, който представя татуировка на кукер. За него тя е необуздан дух, даващ надежда и сила. Той вярва, че може да прогони негативното в хората и света около нас.

Ирина Суфранова е винен консултант. Открива лекотата на битието като тръгва по пътя на собствената си интуиция, за да учи в Австрия и да прегърне своята мисия – „истинското живеене чрез виното“. В изложбата участват още **Румена Кирова**, която представя обичая на мартеницата, **Дармън Рихтер** – проектът „Бузлуджа“ и други. Организатор на изложбата е **Виктория Петрова**, която е разказвач на историите и разкри лично на гостите на БКИ съкровищницата на българските традиции и фолклор, която представят творбите. Тя сподели за списание „Българи“, че екипът е имал за цел да намери най-добрия начин историите на тези хора да придобият нов смисъл и значение, а чрез визиите да помогнат за една съвременна интерпретация на тези традиции, места и исторически теми. Основната посока е това да се случи през призмата на хората, включени в изложбата. Илюстраторът **Бойко Тасков** добави, че визиите са примери как традицията се продължава в съвременния свят. Изложбата „Local stories от България“ е дар, който съхранява паметта на българските културно-исторически дадености, традиции и обичаи, представени чрез нов прочит. Плакатите завладяват мигновено с палитра от цветовете и форми. Делото на творците е безценен дар за поколенията, който безспорно носи силата на българския корен.

Раиса Андонова-Щурм

Отдясно – Галина Тодорова – директор на БКИ, и посланик Йордан Първанов на откриването на изложбата

28. Международен филмов фестивал „Любовта е лудост“

Варна стана световна столица на киното от 21 до 30 август 2020 г., тъй като тук се проведе първият в Европа фестивал в закрито помещение след обявяването на пандемията.

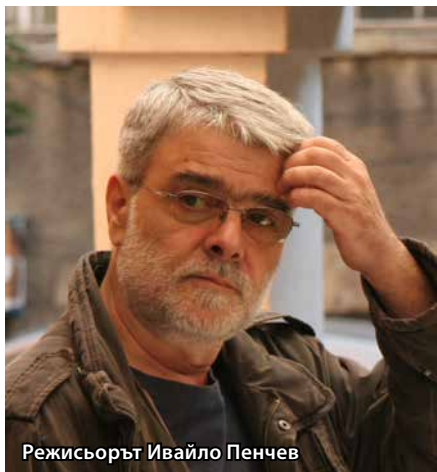
На други места се провеждат фестивали в летни кина или онлайн. Управата на Фестивалния и конгресен център се беше погрижила да осигури хепафилтри (обеззаразяващи филтри) за климатиците; спазваха се и всички предпазни мерки. Но все пак всичко беше намалено – и броят на зрителите в залите, и гостите от чужбина. Много автори са отказали да пътуват до България заради карантината, а турският режисьор Рейс Челик (автор на филма „Пита за помен“) е бил върнат на границата и не можа да пристигне.

Повечето наградени творци изпратиха видеообръщение с благодарност към фестивала. Журито беше съкратено до трима – председател Антония Ковачева и членове Богдан Йонеско (Румъния) и Свен Тадикен (Германия). В тези екстремни условия варненска публика се отблагодари горещо за усилията и куража на организаторите да проведат любимия ѝ традиционен кинофестивал.

Най-новият филм на Ивайло Пенчев „Като за последно“ е единственият български филм, който участва в състезанието за „Златната Афродита“. Както и миналата година, отново финландски филм отнесе статуетката. „Хелене“ с режисьор Анти Йокинен е биографична драма за живота на финландската художничка Хелене Шерфбек. Изпълнителката на главната роля Лаура Бим заслужено получи Наградата за женска роля.

Свободата да мисля различно

От години българското кино не се беше усмихвало. Имаше нужда от топло, човешко кино след тази дълга изолация. И ето че на Международния филмов фестивал „Любовта е лудост“ във Варна се появи нова комедия – „Като за последно“ с режисьор Ивайло Пенчев. Той е и съсценарист заедно с Божан Петров и Весел Цанков. Филмът участва в състезанието за „Златната Афродита“ заедно с още единадесет филма от цял свят. Освен тях се прожектираха още 44 филма, разпределени в различни програми. Срещнах се с Ивайло Пенчев на следващия ден след прожекцията на „Като за последно“. Беше щастлив от топлия прием на публиката.

Режисьорът Ивайло Пенчев

С какво Ви привлече професията на режисьора?

Завършил съм операторско майсторство във ВГИК – Москва. Никога през живота си не съм мислил да ставам режисьор, просто стечение на обстоятелствата, така се случи... Започнах като оператор един филм с режисьора Пламен Масларов („Корави старчета“), за съжаление той се разболя тежко в началото на снимките и почина. Последните му думи бяха аз да довърша филма на

всяка цена. Така станах режисьор по неволя, може би така е било писано...

В „Като за последно“ Вие сте съсценарист с Божан Петров и Весел Цанков. Как работихте над сценария?

Дълго и напоително. Всякакви теми засягахме, всякакви промени, хрумки, анализирахме, съкращавахме, преработвахме. Това е един творчески процес, в който всеки от нас допринася с идеи, които обсъждахме, понякога се карахме, естествено, за да се стигне до крайния вариант на сценария.

Колко време отне писането на сценария на тази горчива комедия?

Близо година. От сценария до реализацията има много дълъг период. Сценарият започва да се променя по време на снимките, по време на избирането на главните герои; започваш да нагласяш спрямо локациите, спрямо актьорите, музиката... И с това е интересно киното.

Има различни режисьорски концепции за киното. Докато едни режисьори изчакват години, за да реализират големи продукции, то други не престават да снимат филми, които струват възможно най-евтино. Коя е Вашата?

Има евтини, има и скъпи филми. Моята концепция е, че трябва да правим филми за зрителите. За мен на първо място е публиката, тя решава дали един филм става за гледане. Затова и предварително направих тестова прожекция – поканих стотина случайни зрители, непрофесионалисти и заснех с камера техните реакции. Видях къде куца филмът, къде задържа темпото. Те попълниха анкетни карти с 25 въпроса и аз направих корекции в картината, отрязвах някои сцени. Ние сме обременени с киното и не можем да си видим грешките, но със зрителите не е така.

Не съм против арткиното, само че когато работиш с държавни пари (а моят проект спечели държавна субсидия през 2017), трябва да имаш отговорност към зрителите,

Любен Чаталов, Ивайло Пенчев, Милена Спиридонова, Филип Аврамов, Стефан Денюлюбов и Малин Кръстев - част от екипа на "Като за последно" - гости на "Любовта е лудост", Варна, 2020 г.

които плащат данъци и с тези пари ние работим. Ако искаш да правиш арткино за собствено удоволствие, ами продаваш си апартамента и правиш, каквото си искаш. Не можем да пренебрегваме зрителя, който си плаща, за да гледа и да се забавлява. Не можем да правим самоцелно кино, само защото искаме да покажем своето его.

„Киното се прави с очи. Но в погледа трябва да се намери ритъмът, който не е същият, както в живота. Затова е необходимо време пред камерата“. (Франческо Рози) Имате ли това време? Колко дълъг беше снимачният период на „Като за последно“?

Колкото е по-дълъг снимачният период, толкова по-добре. Само че сме ограничени финансово и затова се налага да влизаме в рамките на бюджета, който имаме за производството на един филм. По време на снимките всичко се променя. Снимачният ни период беше тридесет дни.

Как се спряхте на изпълнителите на главните роли – Васил Банов и Мария Бакалова?

Васил Банов го познавам от доста години, той се е снимал в мои филми. По принцип отношението ми към актьорите е, че се опитвам да им дам различни роли – неща, които не са правила, които не са показвали – да им дам възможност да се изявят и в друга посока. Това за тях е много интересно и с удоволствие

приемат да играят. И зрителите имат възможност да ги видят в нещо по-ново. Голям бич за българското кино е тенденцията: „аз ще взема този актьор, защото той това го прави и го може“. Аз не съм на този принцип – във всеки проект подхождам към актьорите така, че те трябва да развият себе си. С Васил Банов съм работил и знам, че той е великолепен, страхотен актьор, с огромни възможности и той отново го доказва в този филм. А Мария (Бакалова) – тя токущо беше завършила НАТФИЗ. Много момичета се явиха на кастинг в няколко кръга с проби, с партниране от страна на Васил Банов. И много се радвам, че тя участва във филма, защото е талантива, млада, красива, със страхотно излъчване. А за киното е много важно да има излъчване. Не е задължително да бъде някаква неземна красота, но трябва да има излъчване – както жените, така и мъжете.

В този филм Вие продължавате да си играете със случайността и съдбата. Снимате преплетени човешки истории и лъкатушещи характери. Те сякаш са свързани помежду си като отделните глави на една книга. С какво Ви привлича гротеската?

О, винаги съм харесвал гротеската и затова в моите филми тя присъства. Да, преплетени са линиите, но всеки герой е някаква личност. Аз се опитвам да разкажа една история, в която зрителите да могат да разпознаят себе си или някой

от близките си и чрез чувството да погледнат отстрани, да си зададат някои въпроси и да намерят отговорите. Гротеската, абсурдът вършат голяма работа.

Оценява ли критиката Вашия екранен свят?

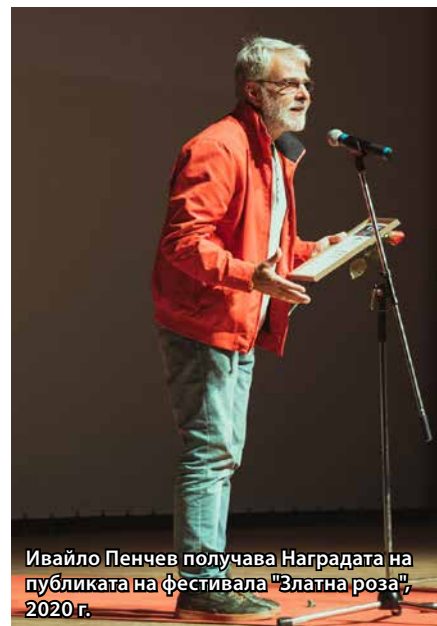
Критиката в България е малко по-особена. Нашата критика е повече насочена към арткиното, към фестивалното кино. Нямам нищо против това, но мисля, че критиката може да бъде и малко по-реална, да не обръща гръб на някои произведения, които не са толкова арт насочени.

Не Ви ли привлича адаптацията на бестселър или книга, доказала вече своята стойност?

Винаги ме е привличала, но на този етап не съм убеден, че това е пътят, по който бих искал да тръгна. Може би и това ще стане...

Всяко човешко същество идва на земята, за да остави своето послание. Какво е Вашето?

Посланието е заложено в заглавието на филма „Като за последно...“ с многоточие. Това е въпрос, на който и зрителите, и ние трябва да си отговорим. Като за последно какво? Да се влюбим, да намерим щастието, да намерим приятел и, малко по-хард ако се изразя, като за последно можеш да скочиш от моста и да приключиш с този свят, но можеш и да помогнеш на някого, да намериш начин да спасиш човешки живот.

Ивайло Пенчев получава Наградата на публиката на фестивала "Златна роза", 2020 г.

Този въпрос е много важен.

Как Ви хрумна идеята да срещнете двама неосъществени самоубийци и това да е поантата на филма?

Този филм е в памет на мои близки приятели и колеги, чудесни хора с чувство за хумор. Самоубиха се.

Нали не обобщавате, че тези странни отношения между баща и дъщери са често срещани в нашия, българския живот? Изключения ли са?

Не, как ще са изключение, то е много често явление. Неслучайно една от линиите са точно тези взаимоотношения, които обаче се променят. Като за последно можем да променим всичко.

Кои са Вашите учители?

В режисурата много попих от моите приятели и колеги – Иван Георгиев-Гец, Пламен Масларов, Ивайло Джамбазов – едни изключителни режисьори, със страхотно чувство за хумор, но различно. Във всеки проект аз влизам с пълното съзнание и с цялата си енергия – отначало като оператор, а сега вече и като режисьор. Аз присъствам в целия процес – от написването на сценария до реализацията, до монтажа и окончателното завършване на филма. Независимо дали снимам игрален, или документален филм, или телевизионно предаване – във всичките си проекти аз съм бил от началото до края. Може би това ми дава свободата да мисля различно и да експериментирам.

Клод Льолуш казва: „Какво представлява звездата? Това е човек, който иска да бъде обичан от всички. А когато си такъв максималист, много трудно е да намериш и един човек. Ако разхвърляте любовта, тя изчезва“. Какви са звездите у нас? И може ли от тези думи да се извлече сюжет за филм?

От всичко може да се извлече сюжет. Звездите са много различни – някои успяват да задържат вниманието върху себе си, други – не. Някои се преекспонират и загубват своето его, своя облик, докато други успяват да го запазят. Не е лесно да бъдеш

звезда. Нашите звезди, особено тези, които играят в моите филми, са изключителни хора и те наистина са звезди.

Въпреки че те скромно казват: „А, само в Холивуд има звезди, тук няма.“

Въобще не е така. Вие видяхте какво се случи пред Фестивалния комплекс преди прожекцията, колко хора дойдоха, искаха да се снимат с нашите звезди, вземаха им автографи... Най-хубавото преживяване за мен е, когато залата е пълна и когато усещаш дъха на хората. Още по-хубаво е, когато седиш в залата и не виждаш някой да я напуска. Това пък е прекрасно. И на финала, когато ръкоплясканията не спират, няма по-хубава емоция. Снощи на прожекцията нещо ми направи огромно впечатление. Практиката на нашите фестивали „Любовта е лудост“ и „Златна роза“ е екипът се представя преди филма и когато тръгнат финалните надписи, публиката става и си тръгва. Не е като в Чехия, Полша, Унгария, където публиката изчаква края на финалните надписи и тогава си тръгва. На премиерата на „Като за последно“ публиката не стана, ръкопляска непрекъснато и дори ни изкара на сцената, което не се беше случвало, за да ни поздравят.

Наистина беше много вълнуващо. Отнася ли се и за Вашето поведение

като режисьор потребността на звездите актьори да бъдат обичани от всички? Сигурно бихте желали повече хора да Ви чуят и да бъдат по-внимателни към Вашето послание?

Аз нямам такова отношение към звездите и не каня актьори само защото са звезди и това ще докара публика. Напротив, в моите филми като режисьор участват известни актьори и не толкова известни. Например в „Корави старчета“ аз поканих повечето от актьорите, които са неизвестни. В „Летовници“ Гео прави дебюта си в киното. Младата актриса София Бобчева не беше снимала, след нашия филм тя стана звезда. Сега Мария Бакалова е също известна. Моето отношение не е: „Ще взема звезди, за да ми е лесно и защото те ще направят всичко, аз няма да имам какво да правя“. Аз ги избирам според техния натюрел и визията. Много държа всички, които си партнират, да бъдат различни, лесно разпознаваеми, но много различни. Да има симбиоза, да има една искра, която се запалва между героите и между актьорите съответно.

Накрая искам да поздравя всички българи в Чехия и всички, които обичат киното. Аз съм с прекрасни впечатления от българската публика на предишния ми филм „Летовници“, с който гостувах в Прага.

Наталия Бояджиева

Не ми се живее скучно

Любен Чаталов е един от любимите ми български актьори. Пресъздал е близо 150 роли в киното и театъра, филмите с негово участие са повече от 90. Тази година любимецът на няколко поколения българи навърши 70, продължава да се снима и да се радва на завидно творческо дълголетие. Възрастта не му личи – по младежки строен, с неизменната цигара в ръка, той с желание се впусна из дебрите на изкуството и разговорът го увлече. Научих и неща, за които не се бях сетила да питам.

Любен Чаталов в кадър от филма „Като за последно“

Любен Чаталов пристигна във Варна заедно с екипа на най-новия филм на Ивайло Пенчев „Като за последно“. Първото и най-важно жури – това на публиката, вече даде своята оценка. След финалните надписи нестихващите ръкопляскания изведоха за втори път екипа на сцената – това се случва толкова рядко у нас...

Как протече съвместната Ви работа с екипа на „Като за последно“?

Ами като за последно. Най-страшната болест в света е животът – човек се ражда и този живот – добър или лош, завършва с летален край. Аз съм на този принцип – човек трябва да работи като за последно, да, защото нищо не се знае. Освен това, както сами забелязахте, около мен има една банда от страхотно можещи хора. И когато в един екип играчите са добри, той няма начин да не изпитва удоволствие от играта. Ако кажа, че ми е било скучно, естествено, ще излъжа.

Снощи за първи път гледах филма, никой не беше го гледал, освен

режисьора. Беше приятна изненада, решихме, че това, за което ни е събрал, е станало.

Да, филмът наистина беше посрещнат много топло и сърдечно от варненската публика. Много се радвам, че най-новият български филм има такъв успех още на премиерата. Това ли беше първият Ви творчески досег с Ивайло Пенчев?

Аз съм снимал с него, когато беше оператор. Но като режисьор ми е за първи път. А той е много фин човек. Гледал съм му предишните два филма, за които стана въпрос на пресконференцията. Единият е „Корави старчета“, на който режисьор беше Пламен Масларов, но той почина и Ивайло трябваше да завърши филма. След това снима „Летовници“ – той е един от малкото хора с чувство за хумор, което може да покаже на кино. От тридесет години няма нито една българска комедия, а хората имат нужда да гледат и нещо смешно; снощи го доказаха. Това е и един кахърен филм, който говори по особен начин истините – ние сме такива – и

към семейството си, и към работата си, и към всичко... Всеки се припознава по някакъв начин, дори да не си го признава, и затова го харесва.

Казвате: „Ние сме такива“. Вие сте живели и в други страни – само ние ли сме такива? А другите не са ли?

Хората са еднакви по света – това е ясно. Въпросът е, че българинът казва: „Там хората са по-други, ние сме идиоти“. Това например при един поляк го няма до такава степен – да се самоанализираш, да се самокритикуваш, дори да се майтапиш със собствените си недъзи. В една нация има и добро, и зло, като при всички останали. Ние като че ли сме леко мазохистични, което е добро, защото ако си самодоволен, това значи, че не се развиваш, няма да има прогрес. Преди два месеца говорих с един холандец, който каза:

- Вие сте много мрачни хора, и много бедни.

Аз се ядосах. Попитах го къде живее. В Амстердам, юпи е, банков чиновник.

- Твое ли е жилището, в което живееш?

- Не.

- Аз имам апартамент, мой. А имаш ли земя?

- Е, не, много е скъпа земята.

- А аз имам в село Мирково къща, която аз съм си построил, и земя, която аз съм си купил. Колко пържоли ядеш на ден?

- Ами повече от две не мога да изям.

- И аз ги ям толкова. А имаш ли приятели?

- Да, имам, всеки петък се събираме в един клуб.

- Аз ги виждам всеки ден. Приятелите ми идват и аз им гостувам.

- Ама вие сте много мрачни.

- Ами защото не те харесваме. И ти не ме харесваш, но ми се усмихваш.

Кой е лъжецът?

Замисли се: - Може би си прав.

- Не си идвал в Мирково на сватба,

да видиш какво значи мрачни. Така че богатството на държавата, ако се измерва само в пари, това вече е простотия...

Много добро отклонение направихте, и много добър анализ. И аз съм общувала с чужденци от западния свят, и от азиатския, разликата е много голяма. Ние имаме повече общи черти в световъзприемането с източния човек, отколкото със западния.

Тези скучни детски градини, каквито са Северна Европа и Западна Европа... Аз съм софиянец, от „Коньовица“, на мен не ми се живее скучно. Дори да имам проблеми, те ме карат да мисля и да ги решавам по някакъв начин, а не всичко да ми е удобно... Много хора смятат, че като отидат там, всичко ще им е наред. Да де, но в 19 часа трябва да си легнеш, защото утре си на работа. Моите две деца, финландчетата, виждаха финландската си баба между 16 и 17 часа всеки последен петък от месеца. Един час прекарвах с баба си. А като идвах тук при майка ми, това са тиганички, то е глезене, толкова щастливи бяха децата, защото такова внимание там няма.

Тази борба, да извоюваш правото да снимаш един филм, самото стигане до този филм иска битка – кандидатстване, борба да се намерят парите, как да го реализираш после – по нищо не е по-различно, отколкото да направиш един филм във Франция; същото е. Но тук аз съм си вкъщи. Стовари ни се демокрацията и ни обърка съвсем; по нов начин трябва да реагираш, нови начини трябва да търсиш да се реализираш...

Във Варна имаше Световен фестивал на анимацията, който беше един от четирите големи в света и ако вземеш награда от него, все едно, че си взел Оскар. Някой го затри, защото не му беше удобно. Най-добрите аниматори отидоха да работят в Америка и там останаха, а са родени в България...

(На 9 септември във Варна започва 16-ят Световен фестивал на анимационния филм. Първият Световен анимационен фестивал Варна 79 се състоял през октомври 1979 г. Осъществени са общо шест издания, последното от които през 1989 г.

От 2011 г. Фестивалът е възстановен отново във Варна – бел. моя Н. Бояджиева).

Какъв е стилът на работа на Ивайло Пенчев?

Навремето, когато се снимаше на лента, нямаше монитори и не можеше да се види как е станало, ние питахме оператора. А Ивайло беше оператор, така че той е бил готов. Неочаквано, той започна режисьорската работа заради Пламен Масларов, който почина, лека му пръст, по време на снимките на „Корави старчета“. Последната му воля беше Ивайло Пенчев да завърши филма. Мисля, че в момента се чувства уютно в тази работа. Той е много спокоен, стриктен и много вярва на сценария. Нали и Жан Габен, а по-късно и Хичкок, казват за един филм какво трябва: първо – добър сценарий, второ – добър сценарий и трето – добър сценарий. И като има добър сценарий, и като го разберат и актьорите, няма начин да не стане.

А как определяте Вашия стил на работа?

Пенкилер. Навремето като студент всички смятаха, че съм комедийен актьор. Но ме подхванаха едни такива кахърни филми... Аз не се смятам за най-големия български актьор и никога няма да бъда, както и никой актьор не може да се смята за такъв, защото това е вече Пинокио с дълъг нос. Когато е интересно, човек се пренагласява. Така че аз не мога да кажа „мой стил“, защото то всичко вече е казано – и в киното, и в литературата... Ти можеш само да го интерпретираш, да се прилепваш към него, за да стане. Ако аз имам свой стил, а филмът е в друг стил, самият филм ме изхвърля. Така че ти трябва да се приспособиш към филма, а не той към теб.

Героят Ви не се разгръща като характер в „Като за последно“, с коя черта трябва да се запомни?

Това са най-сладките роли, защото около мен стоят едни таланти. Ивайло има дарбата да събере четирима души, които са различни и няма нужда да им разказваш характерите, няма нужда от обяснения. За другите герои има – защо това момиче скача,

Любен Чаталов в „Като за последно“

защо старият човек също ще скача. Но за тези хора и моя герой – те са като печат, като знак, разпознаваш ги веднага и те няма какво да говорят за себе си. Фактически аз нямам образ – това е един образ от четирима, които правят едно цяло. Ако махнеш единия, нещо ще куца. И когато човек разбере това, той си има мястото във филма.

Бяхте ли на тестовата прожекция на филма?

Не, Ивайло не ни покани нарочно, защото той събра хора непрофесионалисти, за да постигне усещането къде бърка, къде е успял. Това е много професионално като подход, защото много хора смятат – каквото съм направил, това е. Киното е да го гледат хора, то не е да си го гледаш вкъщи сам.

Пол Нюман казва: „Първото, с което актьорът трябва да свикне, е, че другите ще му се смеят. Необходимо е да разбере, че това е проблем на смеещите се, а не на самия него.“ За Вас кое беше първото нещо, с което трябваше да свикнете?

Това мисля, че е закачка на Пол Нюман. Ако играеш комедия и не разсмееш зрителите, значи не си свършил работата. Във всеки човек дреме убиецът. Примерно, ако някой застраши моето дете, аз съм готов да го убия буквално. Разликата между актьора и останалите хора е една-единствена. Трябва да извадиш от себе си и убиеца, който дреме в теб, и Ромео. Само че не си го признаваш. Нормалният човек се занимава

с нещо друго и не може да си го признае. Разликата е, че актьорът си го признава и го намира в себе си като характер, като поведение, с риск да му се присмееят. Това му е работата.

Бързо изгря Вашата звезда. Как приемате славата тогава и промени ли се Вашето отношение към нея с времето? Плаши ли Ви популярността на звезда?

Аз не съм звезда. Звездите са холивудска история. Около тях се търси под вола теле, под полата какво има и в панталоните какво има. Това са звезди. Те са изкуствено направени не толкова заради талантите им, колкото заради това, че е една индустрия.

В старото кино, а и в новото напоследък, човек трябва да казва нещата не такива, каквито са. В онова кино, когато бяха забранени някои теми, имаше т.нар. „езопов език“. Публиката го знаеше и разбираше какво й казват от екрана, „Казвам ти, дъще, сещай се, снахо“. А сега, понеже светът е такъв, за съжаление, всичко е визия. Не е важно какво имаш вътре в себе си, а как изглеждаш. Не е важно една книга има ли нещо вътре, а каква корица има. Има една част от публиката, и снощи го доказа, която си мечтае за другото. Визията е при Азис – той пее като славеи, но това не носи пари. И затова си сменя визията непрекъснато – прави се на жена, на мъж... Пък и не само той – и в книгите, и в музиката е така. Четох едно изследване, че около двадесет процента от хората в света наистина имат нужда от изкуство. Другото е визия, която има за цел да забавлява, да забравиш. Чуваш тази песен, гледаш този филм и ги забравяш. Изкуството не възпитава, то подсеща, че има и други стойности на този свят. Ако ги разбереш, разбереш. „Като за последно“ е много зловещ филм. Уж на майтап, но показва едни неща, които ги има в ежедневието всеки божи ден. И всички ги отминаваме: абе това го има – този зарязал дъщеря си, онзи се развел, женят се за този, за она. Това е визията. Отзад какво седи, никой не го интересува. А задачата на изкуството е да откряне малко страницата – има и други неща, вътре. Този филм под формата на шега ги показва.

Трябва ли изкуството да извисява човека?

Какво значи „извисява“? Човек ако не е склонен към извисяване, той тогава тръгва към клишето, защото му е по-лесно. А извисяването иска интелект.

Изкушава ли Ви работата на режисьора?

Не. Аз учих в Москва и режисура, при Бондарчук, с една финландска стипендия, като знаех, че никога няма да стана режисьор. Всяка жаба трябва да си знае гола. Не бива, защото отговорността е много голяма. Не ме е страх от провал. Искам да се занимавам с това, което мога най-добре. Другото вече е някакъв комплекс – да надскочиш себе си. Човек си сменя занаята, когато се чувства неудобно и неуверено в истинския му занаят: ще пробвам нещо друго. Не ме изкушава, защото и отговорността е по-голяма – ангажираш 30-40 човека, убеждаваш ги, че ще правиш нещо... На мен ми е по-уютно да си се занимавам с моята работа.

Как се учехте да станете голям актьор?

Работил съм с Катя Паскалева, с Коста Цонев, с Петър Слабаков... Някога Театралното училище в София, по времето на Масалитинов, е било две години – първата учиш правоговор, техника на говора, фехтовка и танци. Втората година те качват на сцената, държиш една пика и гледаш какво правят майсторите. И когато ти дадат реплика от рода на „гостите дойдоха“, значи вече си актьор. Сега, без да обиждам младите, всеки иска да завърши театралното училище, не иска

да работи в театър, иска да участва в сериал. Това им е мечтата – да ги покажат по телевизията!

Доходно е...

Не е толкова доходно, но е популярно. Шофьорът на автобуса да те познае... Но това не работи за теб, защото човек става актьор, когато работи, греша, поправя се. Те искат веднага, миличките, заради тази визия, за която говорим. Такъв е начинът на живот – за съжаление ли, за радост ли...

Бихте ли преподавали?

Аз преподавам на няколко частни школи, които идват при мен в Мирково – млади киноактьори, оператори, режисьори... Моята къща е като мирковски Холивуд. Идват децата – по двадесет, по тридесет, настанявам ги, има къщи за гости в селото. Не взимам една стотинка за тази работа, защото мен са ме учили старите, че на млад човек трябва да се помага. Даже аз им купувам пици, когато имам възможност, Камелия (Кондова) им готви, тя пък умира да готви. Камелия е една от трите най-големи български поетеси в момента. По този начин се помага. По този начин аз, както казваше Доньо Донев, смуча енергия от тях. Те грешат, но грешат с ентузиазъм, с желание да го направят. Аз съм на седемдесет – не е грях, от мен са смучали навремето, сега аз смуча – метафорично.

Да, учителят също учи от своите ученици. Възрастта има ли някакви предимства за Вас в професионално отношение?

Любен Чаталов с Малин Кръстев, Милена Спиридонова и Филип Аврамов на фестивала „Любовта е лудост“

Вероятно да – опитът! С възрастта идва опитът. Само че какво ми е предимството – аз Ромео не мога да играя вече, седемдесетгодишен Ромео няма, както и седемдесетгодишен Хамлет няма. Преди години изиграх Макбет, но бях на неговите години. Така че този опит понякога е хубаво да го имаш, но ти пречи да играеш нещо – не мога да играя 25-годишен младеж. Докато някой 25-годишен може с грим да играе старец. Опитът си е опит, но зад него стои, без да се хваля, яка работа. Когато идват при мен студенти да ги подготвям, аз им казвам: „Отказвайте се веднага. Мислете два дни, елате, ако искате нещо да ви помогна. Който дойде, значи ще издържи.“

„Ама защо да се отказваме?“ – „Защото тази професия носи много малко радост и много повече разочарования. И ако можеш да се справиш с огорченията, значи имаш шанс.“

Обичате ли да се гледате в някогашните си филми?

Не. Веднага казвам защо. Защото примерно в „Бумеранг“, „Игра на любов“, по-младите ми филми, гледам някакво нахално момченце там, което се прави на нещо – аз не го познавам. Образа го познавам, но играта – не. Затова е гадно човек да си гледа стари филми. Не заради носталгията по младостта – бил си млад и глупав. Хубав – за едни си хубав, за други не си. Чудя се на нахалството на това момченце – откъде това нахалство да се прави на такъв. Но ако го нямаше това, нямаше да го има и опита, нямаше да ги има и другите филми след това. Винаги си намирам и грешки – е това можех да го направя така, можех и иначе... Да си го направил!

Мечтата Ви за българското кино каква е?

Аз съм най-добрият шофьор на света. Винаги ме хващат – или не съм пуснал фаровете, или нещо съм сбъркал, защото съм малко разсеян, въпреки че шофирам от петдесет години. Когато ме спрат, а те винаги ме спират, и като погледнат документите, ми казват: „Какво стана със старото българско хубаво кино?“ И аз, вместо да им дам глоба двадесет или петдесет лева, трябва един час

Любен Чаталов на пресконференция по време на фестивала „Златна роза“

да обяснявам какво е станало. На тях им е интересно, защото седят на пътя и чакат някаква жертва, а аз бързам. Накрая винаги ме пускат, не са ме глобявали никога, защото аз не съм правил катастрофа. Тридесет и пет, четиридесетгодишни хора, кога са ги гледали тези филми, не знам. Те бяха лесно разбираеми тези филми с езоповски език, за който говорим. За това става въпрос, но май не е и за това. Сега има някаква тенденция – ако трябва да играе проститутка, вземат проститутка или плеймейтка, защото има такъв вид...

Натуршчица?

Да! Взимат някакъв с грозна физиономия – става бандит! Лишават те от това да се преобразиш. Няма време, защото продуцентите ги натискат – за двадесет дни трябва да го заснемем. Въло Радев като видеше, че нещо се запъва, спираше, осветлението спира. „Сядай, казва, какъв е проблемът, дайте да го решим заедно.“ Сега, дори и да искат, нямат време.

Колко дълъг беше снимачният период на „Като за последно“?

Няма и месец. Преди това имаше срещи, огледаха се местата, всичко е изчислено. Иначе няма време, свършват парите. Научихме се да работим по-бързо, щем не щем.

Искате ли Вие нещо да кажете на читателите на списание „Българи“?

Аз съм от градинарски род – прядядо ми, дядо ми и баща ми са градинари. И в Прага са имали градина, и в Будапеща, и във Виена, и в Загреб,

Нови сад, Кишинев и Адис Абеба. Казвате, че има българска общност в Чехия. В Унгария също има, в Молдова и в Украйна. Аз направих един фестивал „Звезък“ (Международен фестивал „Майстори на шеговтия къс разказ“ под патронажа на Министерството на културата и на Асоциацията на българите по света), който се провежда в Каспичан. Той е международен, но само за българи. Идват от различни страни със свои смешни разкази – лично творчество – и своя леко архаичен език, който е много приятен, много смешен. Тази година не се състоя заради вируса. Има и награден фонд, но не това е важно. Има българи, които са мюсюлмани и дори не говорят български – волжките българи, но носят фанелки с надпис „Аз съм българин“. Ще се радвам, ако и българите в Чехия се включат в този фестивал. Не да се върнат в България – това е глупаво, защото те са се установили там, имат семейства, бизнес. Важното е да имаме контакти. *Един българин в Чехия е някакъв вид посланик и от него има повече полза, отколкото ако се върне тук. Ако не е забравил, че е българин, а много хора не са забравили.*

Единствената държава в Европа, която никога не си е сменяла името, е България. И ако мога да отправя някакво послание чрез списание „Българи“, е да се направи контакт с Асоциацията на българите по света. Всяка година те ходят на гроба на Кубрат, там идват и волжките българи.

Наталия Бояджиева

Болката е изпитание, през което да преминем

Срещите ми отблизо с алтернативни и не толкова методи

Замисляте ли се как обикновено в наше време се разболяваме сами

– с работа, от стрес, заради негативни мисли или отвратителни отношения с хората. Тогава и цялата лечебна енергия на света да приемем, пак ще е трудно да оздравеем. Защото най-важно остава онова, което чувстваме вътре в себе си. Въпреки това, като усетим болка, първата ни работа е да потърсим помощ. Точно за това искам да разкажа – как търсих помощ и къде я откривах. Как се сприятелих със своята болка. Темата за лекарите и като цяло, *здравеопазването*, минава през призмата на изживяното от всеки един от нас. Така се случи и с моята малка болка в ръката, рамото и врата, която от ден на ден ставаше все по-голяма. Докато накрая, съвсем забравил какво е сън, почуках на вратата на личната си лекарка в един от бургаските квартали. Прие ме радушно, както обикновено, усмихна ми се от другия край на кабинета – любопитното е, че учениците се научиха покрай коронавируса да ходят на училище виртуално, а пък лекарите усвоиха уменията да преглеждат от разстояние. Така и тя, хвърли няколко погледа към ръката ми, заключи, че сигурно е от мишката (компютърната, а не онази от „Том и Джери“) и ме изпрати при *д-р Стаматов*.

Обиколих още веднъж квартала, докато намеря поликлиниката, така че стигнах точно навреме – в мига, в който докторът си тръгваше. Но на другия ден вече бях първи – усмихнатият и леко разсеян на вид специалист набързо рече, че сигурно е *плексит* и предложи екстремно лечение с множество инжекции. Съгласих се от немай къде, но след третото посещение, когато инжекциите вече надхвърляха 20, а болката все така упорито стоеше, реших, че трябва да се взема в собствени ръце. Помолих за съвет в любимото ми йога студио и ето че няколко дни по-късно вече се кипрех пред кабинета на Руми за **Боуен терапия**. Стана ми забавно, защото вече имах

зад гърба си доста години, в които популяризирах алтернативни методи на лечение като главен редактор на едно любопитно списание, но **познанията ми реално бяха... само теория**.

Що се касае до самата Руми или *Румяна Рашева*, личеше си, че знае много за хорската болка. Самата терапия се състои от кратки, интензивни натискания върху сухожилия, мускули, нерви... Работата на терапевта е да създаде специфична вълна в човешкото тяло, която се разпространява няколко минути из самите нас. Признавам си, че заради моите безсънни нощи постоянно се одрямвах, докато Руми работеше. Пробва и инфрачервени лъчи, които целят да намалят болката, загряват кожата и отпускат мускулите. Счита се, че тепърва хората ще ги използват в най-различни технологии. Междувременно се свързах и с *д-р Вячеслав Мохов*, когото ми бяха препоръчали горещо, но графикът му се оказа безнадеждно запълнен. Е, в крайна сметка пак стигнах до него, но да не изпреварваме събитията... Много интересно лечение ми предложи приятелка, която е живяла преди време в *Нидерландия*. С много любов, в една от поройните софийски дъждовни вечери, тя ми

донесе специално **конопено масло за облекчаване на болката**. Приемаше се през устата и бях убеден, че помага... но проблемът така и оставаше.

След това пак личната лекарка ме изпрати на друг специалист – този път *ревматолог*. Жената се хвана за главата, като видя снимката от рентгена и ме засили отново към невролог. Той пък въобще не се появи в кабинета си и след няколкочасово безплодно чакане реших засега да замразя отношенията си с официалната медицина.

И ето ме вече в *Прага* – първо навестих любимите си тайландки в хотела край нас, макар да бях наясно, че едва ли точно те ще ми помогнат да оздравее с масажа си. Случайно попаднах в интернет на някакво студио и докато се мотаех безадресно в съседния квартал, се оказах пред вратата му. Реших, че си заслужава да запиша час – списъкът с методи, които предлагат в „АМ студио“, беше и дълъг, и впечатляващ. Пък и оттам веднага отговори на запитването – обади се Алена, която се оказа много мила жена, а и изпълнена с енергия да помага. Пробва различни неща и в ръцете й почувствах много ясно къде се крие болката в собственото ми тяло. Ся-

Болката ни кара да потърсим неочаквани пътища

каш открила топлата вода, по едно време победоносно ме накара да се обърна и ми показа какъв е зародишът на такива проблеми – стойката, докато работим на компютър. После пък ме изучава още известно време и заключи, че краката ми са с различна дължина. Затова сега ми предстои още една сесия – този път с **метода на Дорн**.

Целта при него е да се изправят гръбначният стълб и всички други стави. Именно различната дължина на краката изкривява таза, което води до разместване и на гръбначния стълб. А мускулите се опитват да стабилизират тази позиция, защото я приемат за „нормална“. Терапевтът намества всичко с лек натиск, докато пациентът извършва разсейващи за мускулите движения – буквално, клати си краката!

И понеже вече се бях устремил да опитам всички възможни терапии, ето ме на следващия ден и на **китайски масаж**. Луксозното студио близо до „Флоренц“ в Прага наистина ме впечатли, но после загубих ума и дума, когато останах насаме с терапевта в малкото помещение.

Акупресурният масаж се оказа доста болезнено преживяване, но това, което ме удиви най-много, бяха направо автоматизираните действия на масажиста. Дребният китаец отдели сигурно секунди да се запознае с географията на тялото ми, след което се впусна в люта битка с всички нередности, които сам съм си причинил през годините. Както разбрах, използва общо 13 техники, като целта е да отблокира меридианите, което е основа на китайската медицина. По този начин се отстраняват и всякакви заболявания.

Тук някъде взех решение да спра с всички терапии, но почти веднага дойде гореща препоръка за един бивш танцьор, посветил се на това да помага на хората. Вместо с класически танци сега **Павел Блахушек** се занимава с човешката душа. Веднага ме грабна философската отпратка в неговата интернет страница. Заинтригува ме и реших да му драсна два реда по имейла. Светкавично дойде отговор: „*Мога да Ви приема следобед в четири или наесен.*“

Какво да правя, реших, че и тук

съдбата ми дава ясен знак – кимнах утвърдително на предложението и още в три и нещо вече вървах по дългата уличка покрай „*Стромовка*“ в Прага. Посрещна ме висок мъж с някак спокойна фигура – и усмивката на лицето му подсказваше същото. Първо ме помоли да заста на срещу него и ме разгледа някак благодушно и търпеливо. „*Изкривен сте*“, каза ми. „*Дясната Ви страна е по-натоварена.*“

Павел Блахушек използва няколко метода в работата си с хората – за мен реши, че ще е най-полезна порция **шиацу**. Японският метод на практика работи като китайските практики. Изграден е обаче върху съвременните разбирания за физиотерапия. Целта е да се възстанови изконното движение на жизнена енергия *ки* в тялото. Терапевтът има за задача буквално да я „премести“ от местата, в които се струпва, към „празните“. Там, където е болката, е именно такова място с блокирана, вързана на възел енергия. Равномерно протичащата енергия показва, че сме здрави.

Първото, което усетих, беше това, че **психическото напрежение в мен намалява**. Чак накрая болката напомни за себе си заради малко по-агресивния завършек. Но най-интересното настъпи после!

Лечителят ме отведе до огледалото в съседната стая и директно попита: „*Харесва ли Ви какво виждате?*“ Всъщност въпросът беше малко и уловка, макар че самият той каза как стремежът му е бил да изправи двете ми половини. И че проблемът в дясната ръка идва от отношенията с хората. От неравнопоставеността между *даване* и *взимане* в живота. Накара ме да се замисля, а това също е важна част от лечението. Твърдо обаче държах да довърша моите срещи с алтернативни методи.

Кирил Керчев ми се изпречи пред погледа от една обява – зачудих се и се записах. Специалистът предлага т. нар. **мускулно-скелетна пунктура**, което ми се стори ужасно изживяване. Идеята е, че елементите на опорно-двигателния апарат и тези на нервната система не трябва да са в механичен конфликт никъде в тя-

Лек е молитвата, също благодарността

лото. Точно този конфликт премахва въпросната терапия. На усещане е все едно те бодат с хиляда игли едновременно.

Точката поставих точно с д-р Мохов. Наложил ми се заради посещението да вляза в една от скъпите новопостроени кооперации на Бургас. Докторът се оказа тих и светъл човек. „*Извадете си езика*“, обясни ми по време на прегледа, а аз отвърнах изненадан: „*Да се изплеза ли?*“ „*Какво казахте – попита той, – тази дума не я знам, много е хубава!*“

Д-р Мохов е всъщност **вертебролог**. Известно време практикувал в Чехия – след родната Русия, но после се преместил в **Бургас**. Използва **иглотерапия, акупресура** и други методи. Изключително внимателен, той ми обясни може би най-изчерпателно всичко за моето състояние. И че на практика съм се излекувал, но... **тялото още не го знае**. Посъветва ме какви хранителни добавки да приемам и каза, че в случая няма с какво да ми е полезен. Което се оказа една прекрасна новина. Сега се надявам и тялото бързо да го разбере. Но нали болката винаги е изпитание... а заедно с това – **урок, през който да преминем**. Какво пък, утешавам се, че още съм в университета. В най-важния, този на живота.

Споделяне от **Краси Проданов**

140 години от създаването на пражкото академично дружество „Българска седянка“

Снимка: Centropress

Танцова група към Българското академично дружество „Българска седянка“ в Прага. В средата отдясно Атанас Русев – художествен ръководител, 1933 г.

Начало на организираното българско студентско движение в чешките земи (60-те години на XIX в.)

Значителна част от българския възрожденски елит, воден от жаждата за наука и желанието да се докосне до постиженията на европейската наука и култура, получава образование в чужбина. Най-красноречивият пример в това отношение са българските студенти в чешките земи през втората половина на XIX в. Тогава Бохемия се превръща в образователен и интелектуален „трамплин“ за стотици български младежи поради

географската си близост, културното и икономическото си развитие, високото качество на образование, което предлагат чешките учебни заведения, и относително по-ниските финансови разходи.

Обучаващите се в чешките земи българи завързват тесни контакти с представители на тамошната интелигенция и политически елит (Павел Й. Шафарик, Вацлав Ханка, Божена Немцова, Франтишек Палацки, Франтишек Л. Ригер, Йозеф Холечек и др.) и участват в чешкия културен и обществен живот чрез членството

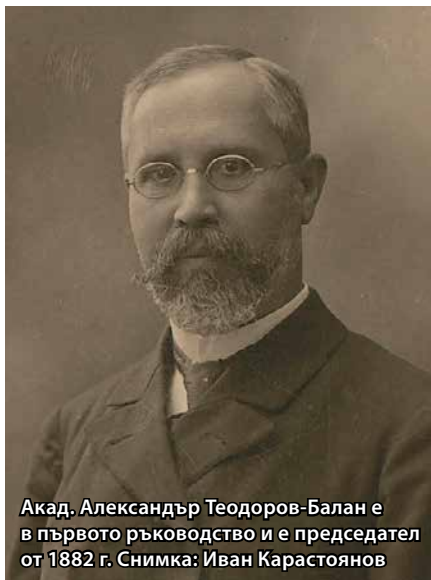
си в редица чешки дружества („Сokol“, „Славия“, „Художествена беседа“ и др.). В повечето случаи чешките и българските студенти организират своите неформални сбирки в пражките кафенета и заведения, основно средище за културен обмен и интелектуален живот по това време.

От 60-те години на XIX век датират първите опити на българските младежи в чешките земи да създадат свои дружества. През януари 1863 г. в Прага се полагат основите на българо-чешкото тайно дружество „Побратим“, чиито учредители са Васил Д. Стоянов, Йозеф Севера, Йозеф Носек-Висоцки и Ервин Шпиндлер. Цел на дружеството е да обедини „сърби, хървати, българи и словенци, живеещи в Прага, да подпомага културното издигане на южните славяни и борбите им за политическа самостоятелност“, да популяризира българската национална кауза сред чехите, както и изнасяне на сказки. С подобна цел през есента на 1869 г. е създадено читалищното дружество „Постоянство“ от българските ученици в гр. Табор. То развива богата културна дейност чрез организиране на сказки, пропагандиране на българския фолклор, на българската национална кауза в чешкия периодичен печат. През 1874 г. например на празника на св. св. Кирил и Методий един от осно-

Снимки: архив

Химикът Васил Атанасов е първият председател на „Българска седянка“

Акад. Александър Теодоров-Балан е в първото ръководство и е председател от 1882 г. Снимка: Иван Карастоянов

Стоян Аргиров е библиотекар на „Българска седянка“

вателите на дружеството и негов секретар, Кръстьо Ив. Мирски, изнася сказката „За българите и тяхната родина“, в която запознава своите чешки слушатели с българската история, образование, литература и фолклор.

Докога съществуват дружествата „Побратим“ и „Постоянство“ не е известно, но се знае, че те не са официално признати от австрийските власти.

Създаване на „Българска седянка“ – първата легална организация на българските студенти в Прага

Първата официално призната от австрийските власти организация на българските студенти в Прага – „Българска седянка“, е основана през 1880 г. В своите мемоари Александър Теодоров-Балан, по това време докторант в Карлово-Фердинандовия университет, посочва два фактора, изиграли ролята на катализатор за нейното създаване: големия брой български студенти в Прага, които смятат, че е „в интерес на нашата народност да се поддържа между негови членове българско общуване“; желанието на част от чешките студенти да се реализират професионално в Княжество България и в Източна Румелия.

През октомври 1880 г. в заведението „U Sedlerů“ на Карловия площад българските студенти Васил Атанасов, Александър Теодоров-Балан, Павел Златов, Анание Явашов, Тодор Георгиев, Илия Илиев и техните чешки колеги Карел Лукаш, Владислав Шак, Ян Мърквичка написват официална молба до пражката полиция да разреши създаването на българо-чешко дружество. Два месеца по-късно молбата е одобрена.

На 18 декември 1880 г. се свиква учредително събрание. За пръв председател на организацията е избран Васил Иванов Атанасов (1857–1942). В ръководството влизат още Карел Лукаш, Александър Теодоров-Балан, Владислав Шак, А. Цонев, Павел Златов, Илия Илиев, Ян Мърквичка, Т. Георгиев и други.

Автор на Устава е Ян Мърквичка. Членове на организацията могат да бъдат чешки и български студенти, а нейна основна цел е популяризи-

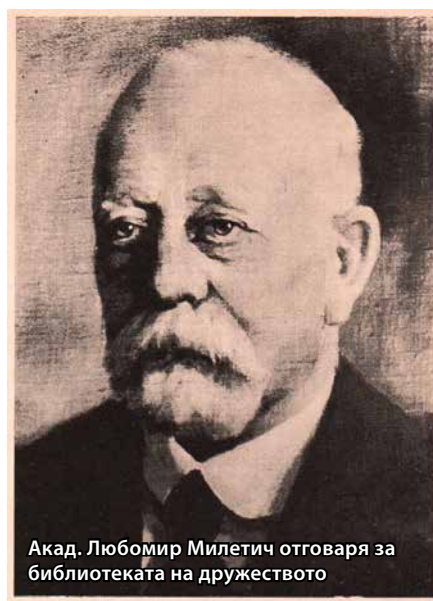

Акад. Анание Явашов е сред основателите на „Българска седянка“ и е в редколегията на алманаха „Ютро“

рането на българския език, култура и история сред чешкото общество чрез сказки и вечеринки, както и организирането на езикови курсове по български език, които впоследствие се водят от Александър Теодоров-Балан (председател на „Българска седянка“ от 1882 г.).

Културна и обществена дейност на „Българска седянка“ (1881–1914)

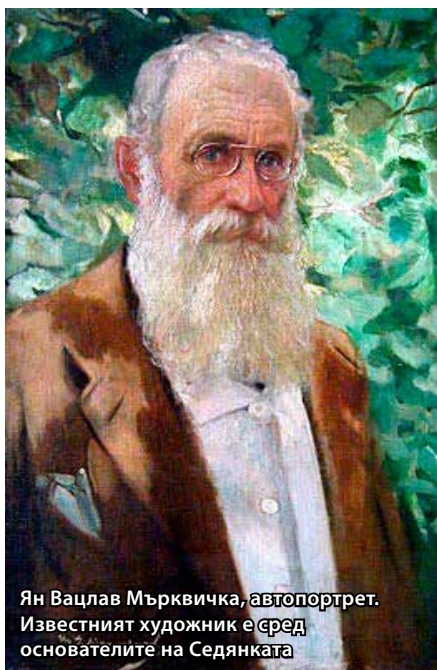
Най-често членовете на „Седянката“ се събират в кафене „Славия“ под портрета на Г. С. Раковски. На сбирките задължително присъства полицейски комисар, който подава официален доклад до австрийските власти за тяхното протичане. Често явление е било комисарят да разпусне събранията на дружеството, защото участниците са започвали да говорят на български език. Комисарят не само че не е владеел този език, но и виенското правителство не го признава за официално говорим на територията на империята. Естествено, в спомените си Васил Атанасов представя картината по различен начин: „Според изискванията на полицейската власт официален език на дружеството трябваше да бъде един от говоримите в пределите на австрийската държава езици – в случая чешки. За да се спазва това предписание, за всяко заседание трябваше [...] да присъства комисар. За щастие пръв такъв беше един добър чех, който вътрешно ни симпатизираше

Акад. Любомир Милетич отговаря за библиотеката на дружеството

и много пъти си правеше оглушки, че не се говори само на чешки език, а и на български. Само еднаж, в началото, той направи въпрос пред деловодителя Владислав Шак, на какъв език се говори в заседанието на дружеството [...]. Деловодителят отговори шеговито: „Това е едно славянско наречие от Далмация“, и с това въпросът се изчерпа завинаги.“ През 80-те години студентското дружество организира вечеринки, посветени на български революционери и просветители – Георги Раковски, Христо Ботев, Петко Р. Славейков, Паисий Хилендарски, Братя Миладинови, Васил Левски, Софроний Врачански, Васил Априлов, както и редица сказки за българската и чешката история. Вечеринките са протичали почти по идентичен начин – най-напред се е изнасяла сказка за живота и дейността на българския възрожденец, след това са се изпълнявали български и чешки народни песни, последвани от рецитал на български стихове. Вечерта завършва с музикална програма. Във всички вечеринки участват представители на чешката интелигенция – младочешкият политик и редактор в „Národní listy“ Йозеф Барак, Йозеф Тоужимски – журналист и писател, чешката поетеса Елишка Краснохорска, чешкият романтичен поет Адолф Хейдук и др.

През 1883 г. се създават кръжоците „Просвета“ и „Българска майчица“, чиято задача е популяризирането

Ян Вацлав Мърквичка, автопортрет. Известният художник е сред основателите на Седянката

на чешката литература в българския периодичен печат. В изданията през същата година *студентски алманах „Ютро“* българските студенти публикуват преводи на художествени произведения и запознават чехите със стремежа на българите да поправят неправдите, нанесени от Берлинския договор.

Съединението на Княжество България с Източна Румелия през 1885 г. е посрещнато с възторг от българските студенти в Прага и от чешката общественост. В отговор на парламентарната реч на лидера на старочешката партия Франтишек Ригер в подкрепа на българите ръководството на „Българска седянка“ му изпраща благодарствен адрес: „Почитаеми господине, Вашите думи, произнесени на 7 ноември в парламента, в подкрепа на справедливата българска кауза, изпълниха с неизказана радост не само нас, учащите се в чешка среда, но и всички останали българи и истински славяни. За нас тази подкрепа е особено скъпа в момент, когато целият свят сякаш изостави нашия народ в неговата кауза“. След избухването на Сръбско-българската война голяма част от българските студенти в Прага заминават като доброволци на фронта, изпратени с шумни овации от техните чешки „колеги“.

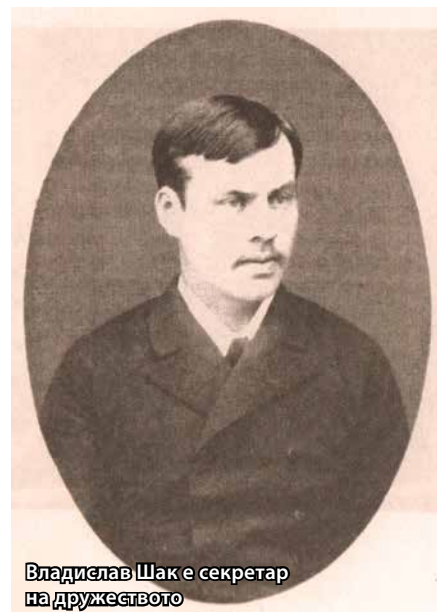
През 1890 г. „Седянката“ отбелязва своя **10-годишен юбилей**. На тържеството в чест на българския

възрожденец Васил Априлов залата е препълнена с представители на славянските народи – сърби, хървати, поляци, словаци, руснаци. Сред гостите присъстват видни фигури от академичния свят, сред които историкът Константин Иречек. В речта си тогавашният председател на организацията Христо Дарленски прави равносметка на дейността ѝ и посочва, че основната ѝ мисия е „да поддържа духовна взаимност между чехи и българи“.

Независимо от отлива на членове от „Седянката“ през втората половина на 80-те и през 90-те години на XIX в., тя остава неизменна част от културния живот на Прага. В началото на 1896 г. организацията отбелязва **15-годишния си юбилей**, превръщайки го в поредната славянска вечер. На нея присъстват представители на редица славянски дружества, хървати, словенци, сърби. Пристигат поздравителни телеграми от българското академично дружество „Балкан“ във Виена, от дрезденското „Българска дружина“, от българските студенти в Нанси. В емоционално слово един от членовете на „Българска седянка“ – чешкият студент по право Августин Зайферт, заявява, че „вече 15 години тя е и продължава да бъде мило средище за патриотичните българи и българки, които се намират далеч от родината“. Именно

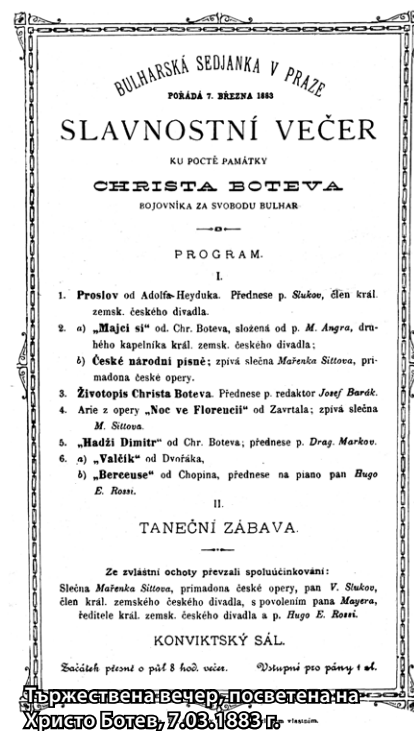
Алманах „Ютро“

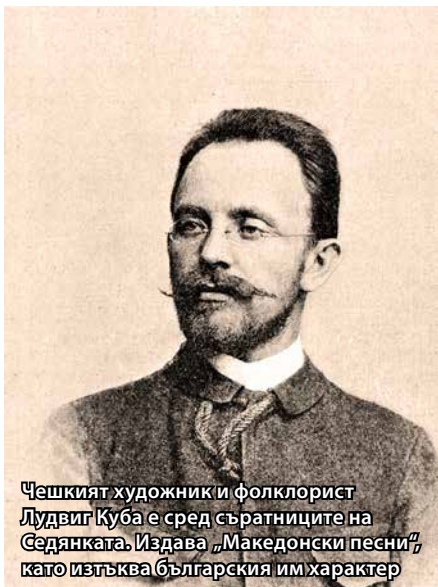
Владислав Шаќ е секретар на дружеството

те, продължава той, са носители и радатели на идеята за славянска солидарност.

В началото на XX в. в Прага учат българи, които също определят интелектуалния облик на България – фолклористът Михаил Арнаудов, оперната певица Христина Морфова, художникът Стефан Баджов и др. В чешките учебни заведения започват да следват и децата на някои от „българските чехи“. Сред тях срещаме имената на Иван Мърквичка, сина на Ян Мърквичка, Любен Лукаш, сина на Лудвиг Лукаш, както и на Люба Сплиткова, дъщеря

Тържествена вечер, посветена на Христо Ботев, 7.03.1885 г.

Чешкият художник и фолклорист Лудвиг Куба е сред съратниците на Седянката. Издава „Македонски песни“, като изтъква българския им характер

Журналистът българофил Владимир Сис се включва активно в дейността на дружеството

Чешкият българист Йозеф Пата участва в културния живот на „Българска седянка“

на учителя по математика Франтишек Сплитек, позната повече като писателката Люба Касърова, която се включва в културния живот на „Българска седянка“.

През третото десетилетие от съществуването си „Българска седянка“ остава вярна на традицията от 80-те години на XIX век да организира публични лекции и вечеринки. За разлика от предишните десетилетия, през този период вечеринките са посветени на паметни събития от българската история. През 1902 г. например в пражкия „Národní dům“ се организира тържество по случай 25-годишнината от освобождението на България. На следващата година през юни „Българска седянка“ организира вечер, посветена на Македония, в пражкия квартал „Краловски Винохради“, за да спечели чешкото обществено мнение в полза на българските национални аспирации спрямо Македония. Главно действащо лице на вечерта е чешкият депутат от виенския парламент Вацлав Клофач, който отдавна се вълнува от събитията на Балканите. Той представя богат снимков материал от България и Македония, който донася от пътуването си там предната година.

В духа на традицията от края на XIX век „Седянката“ продължава ролята си на „културен посредник“ между българи и чехи. През пролетта на 1906 г. тя апелира към чешката общественост за съдействие при събирането на материали от чешка-

та литература, посветени на българска проблематика, както и на чешки преводи на български литературни произведения. Красноречив пример за подобно сътрудничество са българистичните трудове на чешкия адвокат от Храдец Кралове *Адолф Рудолф*. Той не само посещава България, но ѝ посвещава редица публикации. По повод смъртта му през 1914 г. „Българска седянка“ поднася венец на гроба му в знак на благодарност за популяризиране на българската история и култура в чешките земи.

Във връзка с **30-годишния юбилей на „Българска седянка“** тя призовава чрез българския печат всички свои бивши членове да изпратят спомени за живота си в Прага и за участието си в дейността на организацията, които да бъдат отпечатани в специален алманах. До неговото издаване така и не се стига. По време на Балканските войни голяма част от българските студенти в Прага се връщат в България, за да се запишат доброволци в българската армия. След края на Втората балканска война сред българската студентска колония в Прага цари покруса не само заради преживяната национална катастрофа, но и защото голяма част от чешкото общество застава на страната на сърбите. В тази връзка през есента на 1913 г. в-к „Вечерна поща“ отпечатва декларация на българските студенти в Прага, в която те изразяват огорчението си от поведението

на чешката общественост: „След войната ни срещу сърбите чехите се държат с нас предателски. По време на конфликта техният периодичен печат или не пишеше нищо за нас, или ни хулеше. Оставаме с впечатлението, че за в бъдеще не можем да имаме нищо общо с този народ.“ В отговор редакцията на популярното списание „Slovanský přehled“ заявява, че независимо от тази емоционална реакция, породена от болезнените чувства, които изпитват българските студенти, чехите са убедени, че българската общественост и занапред ще продължава да вижда в тях искрени приятели. На 28 юни 1914 г. в Сараево австро-унгарският престолонаследник и съпругата му са убити. След обявяването на война на Сърбия от Австро-Унгария в края на юли с. г. „Българска седянка“ и останалите славянски дружества в Прага прекратяват своята дейност.

Дейността на „Българска седянка“ между двете световни войни (1919–1938)

Дружеството на българските студенти в Прага „Българска седянка“ възобновява своята дейност след края на Първата световна война, през есента на 1919 г. Тогава то наброява 128 членове. Организацията провежда повечето свои събрания и културни прояви в престижния пражки квартал „Краловски Винохради“. Тя продължава традицията на сказките и паметните вечери

103-то настоятелство на Българското академично дружество „Българска седянка“ в Прага, 1932 г.

от 80-те години на XIX в., посветени на български интелектуалци. Вечеринките започват с рецитал и завършват с музикална част, която включва ръченица и изпълнение на български песни. От началото на 20-те години става традиция членовете на „Седянката“ да честват православната Коледа (6 януари), често пъти в сътрудничество с българската легация.

Измежду най-активните участници в културния живот на студентското дружество през 20-те и 30-те години са оперната певица Христина Морфова, чешкият журналист Владимир Сис, първият почетен консул на България в Чехословакия Владислав Шак, чешкият българист Йозеф Пата, завърналият се в Прага Ян Мърквичка, чешките етнолози Лудвиг Куба и Лубор Нидерле, българският поет Кирил Христов и др.

Деветоюнският преврат в България през 1923 г. и убийството на бившия български пълномощен министър в Чехословакия Райко Даскалов не само се отразяват върху отношенията между „Българска седянка“ и българската легация в Прага, но и предизвикват вътрешни разногласия сред членовете на дружеството. Оформилата се група от „леви студенти“ взима страната на българските земеделски емигранти.

През есента на 1923 г. ръководството на организацията минава в ръцете на студентите комунисти.

Под натиска на българската легация в Прага, оглавявана от Димитър Михалчев, още на следващата година те напускат „Седянката“ и създават свое дружество „Народно студентство“ („Нарстуд“), което започва пропаганда срещу правителството на Александър Цанков. Поради засиления контрол от страна на чехословашките власти и опасността от нейното разпускане, новата организация е принудена да се пререгистрира под името „Васил Левски“. След тези вътрешни сътресения обстановката в „Българска седянка“ се успокоява. Тя започва да си сътрудничи с дружеството „Чехословашко-българска взаимност“ и с „Българското академично дружество“ в Бърно. През август 1926 г. „Седянката“ става създател на създадения в Прага „Български национален студентски съюз“ със седалище в София.

От втората половина на 20-те години датира културното сътрудничество между „Българска седянка“ и студентското дружество „Югославия“. По ирония на съдбата едно трагично събитие в България, земетресението в Чирпан през април 1928 г., „помага“ за това сближение. Двете дружества организират концерти с благотворителна цел в полза на пострадалите от земетресението. Отношенията между „Българска седянка“ и българската легация също се нормализират. Тази тенденция се

запазва и при приемника на Д. Михалчев – Борис Вазов (1873–1957), който участва в културния живот на „Седянката“. По време на неговия мандат ежегодно започва да се чества Денят на народните будители, чийто главен организатор са българските студенти в Прага. През пролетта на 1929 г. отношенията между „Седянката“ и българската легация в Прага отново се влошават. Непосредствен повод за конфликта става нашумялата комедия „Герои“ на британския драматург Джордж Бърнард Шоу. В нея българите са представени като „задръстени“ и „необразовани“ хора, които живеят в мръсотия и нямат изградени елементарни хигиенни навици. Българската легация дава съгласието си пиесата да бъде играна, но с уговорката да се нанесат корекции в сюжета. Независимо че ръководството на театъра се съобразява с искането и въпреки предупрежденията на българската легация, членовете на „Седянката“ решават да организират публичен протест срещу поставянето на пиесата. В деня на представлението те раздават на зрителите в театъра протестни брошури. Чешката преса застава на страната на българските студенти. Тя напада британския драматург, че по този начин се подиграва с целия славянски свят. „Ако някой ни обиди нас, чехите, че не знаем какво е сапун, едва ли бихме го преглътнали“, гласят част от коментарите. Обтегнатите отношения между „Седянката“ и българската легация бързо се изглаждат. За това свидетелстват поредицата културни събития в периода май-октомври 1929 г., чиито съорганизатори са студентското дружество и българските дипломати. Най-голямото от тях е *честването на 1000-годишнината от „Златния век“ на цар Симеон Велики и на 50-годишнината от Освобождението на България*. За значимостта на двойния празник „говори“ обстоятелството, че президентът Т. Г. Масарик и членове на чехословашкото правителство изпращат поздравления, а сред официалните гости са председателят на чехословашкия Сенат, чехословашки министри и депутати, ректори на висши учебни заведения

в Прага, професори, журналисти, чуждестранни дипломати, представители на Славянския институт и др. Председателят на „Чехословашко-българска взаимност“ Алфонс Муха и проф. М. Вайнгард изтъкват значението на „Златния век“ на цар Симеон за културното развитие на българския народ и на славянството. Проф. Йозеф Пата и руският публицист емигрант Василий Немирович-Данченко посвещават изказванията си на Освобождението на България. В речта си Б. Вазов изразява надежда, че Русия, освободителката на България, отново ще заеме „своето първо място между славянските държави“, и отправя благодарност към чешкия народ за приноса му в изграждането на новоосвободената българска държава. „Седянката“ и българската легация в Прага са и главните организатори на тържествата, посветени на **50-годишния юбилей на българското студентско дружество**. Те се провеждат под патронажа на Борис Вазов през януари 1930 г. в голямата зала на старото кметство. Сред гостите на празника са част от основателите на „Българска седянка“ Васил Атанасов, Александър Теодоров-Балан, проф. Ян Мърквичка и Владислав Шак. В тържеството взимат участие членове на чехословашкото правителство, ръководството на Карловия университет и Политехниката, членове на славянски студентски дружества, а президентът

Т. Г. Масарик изпраща поздравителен адрес. Непосредствено след юбилейните тържества единството на „Българска седянка“ отново е поставено на изпитание. Сред членовете ѝ избухва сериозен конфликт – един от бившите председатели на „Седянката“ е изключен от организацията по обвинение в кражба на пари от касата ѝ. В дружеството се оформят два враждуващи лагера. Част от студентите напускат „Седянката“ и създават през есента на с. г. *още една студентска организация, „Св. св. Кирил и Методий“*. Българската легация застава на страната на новото дружество и до края на мандата на Борис Вазов участва само в неговите забави. По ирония на съдбата през май 1931 г. разединеното, а не сплотеното българско студентство за пръв път отбелязва в славянска Прага Деня на славянската писменост и българската култура. Българската легация начело с Б. Вазов се включва само в тържеството, организирано от дружеството „Св. св. Кирил и Методий“, на което се почита и паметта на българския революционер Христо Ботев. Няколко дни по-късно *студентите от „Българска седянка“ заедно с „Чехословашко-българска взаимност“ организират отделно тържество, посветено на Солунските братя и Христо Ботев, в пражкото предградие „Мала Хухле“*. Конфликтът между „Седянката“ и

българската легация е преодолян едва след идването на приемника на Борис Вазов в Прага – Панчо Дорев (1878–1938). През есента на 1932 г. той призовава двете студентски организации към помирение, което става факт още с. г. Членовете на „Св. св. Кирил и Методий“ отново стават част от „Българска седянка“. Коректните отношения и сътрудничеството между българската легация и българските студенти в Прага продължават и в следващите години по време на мандатите на Дечко Караджов, Иван Попов и Никола Балабанов. През октомври 1935 г., например, в новооткритата православна църква „Св. св. Кирил и Методий“ заедно с членове на „Българска седянка“ и други представители на българската колония в Прага българското дипломатическо представителство отбелязва с тържествен молебен годишнина от възкачването на цар Борис III на престола. На следващата година Иван Попов е сред официалните гости на двете тържества, посветени на проф. Ян Мърквичка, чиито организатори са „Българска седянка“, „Чехословашко-българска взаимност“ и Славянският институт. През март 1938 г. българските студенти в Прага отбелязват *60-годишнината от освобождението на България, организирайки вечеринка в Славянската литературна академия*. Вечерта е открита от хора на „Българска седянка“, който изпълнява чехословашкия и българския химн. Сред почетните гости са българският и югославският дипломатически представител, членове на ръководството на Славянския институт. В резултат на засилващите се претенции от страна на нацистка Германия спрямо чехословашки територии (Судетската област), както и опасността от военен конфликт между нея и Чехословакия започва консолидация на отделните български студентски организации в Прага. Например *още през 1937 г. „Българска седянка“ и дружество „Васил Левски“ се обединяват*. По този повод в края на май 1938 г. членовете на „Българска седянка“ изпращат на чехословашкия президент Едвард Бенеш и на министър-председателя декларация, в която изразяват

Людмила Проконова (пиано)
и Христина Морфова (сопран)
често участват в музикалните програми
на „Българска седянка“

Поетесата и преводачка
Люба Сплитекова Кашьрова
взема дейно участие в културната
и просветна дейност на дружеството

Поетът Кирил Христов
е сред най-активните сътрудници

своята морална подкрепа: „Народът на Хус, Коменски, на краля демократ Иржи Подебрадски, на едноокия военачалник Жижка, народът на Масарик, който вече няколко века служи като авангард на славянството, винаги ще намери в себе си достатъчно морални сили, за да може хладнокръвно и смело да посрещне всякакви буреносни дни“.

През септември 1938 г. в седалището на „Българска седянка“ се провежда събрание на представителите на българските, югославските и унгарските политически емигранти. Те решават да създадат Балканска бригада в помощ на Чехословакия. В нея се записват около 500 доброволци. *Много български студенти в Прага искат да се включат в чехословашката армия. Получават отказ както от президента Е. Бенеш, така и от чехословашкия министър на отбраната с мотива, че не са чехословашки граждани.*

Сътрудничеството на поета Кирил Христов с „Българска седянка“

От края на 20-те години датира сътрудничеството на българския поет Кирил Христов с „Българска седянка“. Тогава той се установява да живее в Прага и започва да преподава български език като лектор първо в Немския университет в Прага, а после във Философския факултет на Карловия университет. Още през ноември 1929 г. на традиционния си празник на народните будители „Седянката“ го поканва да рецитира

свои стихове.

През първата половина на 1930 г. К. Христов е главно действащо лице в културните прояви на „Българска седянка“. През април със съдействието на „Седянката“ и „Чехословашко-българска взаимност“ Кирил Христов поставя пиесата на Иван Вазов „Хъшове“ в един от пражките театри в квартала „Краловски Винохрани“. Поводът е 80-годишнината от рождението на Иван Вазов. В представлението участват българските студенти от театралния кръжок при „Българска седянка“. Това е първият случай, при който българска пиеса е представена на пражка сцена. Един месец по-късно, на 24 май 1930 г., в японската зала на пражкия хотел „Беранек“ „Българска седянка“ и „Чехословашко-българска взаимност“ организират вечеринка в чест на К. Христов. Поводът е издаването на произведението му „Деца на Балкана“. Пресаташето на българската легация в Прага Христо Борина и Владимир Сис са поканени да представят литературното творчество на българския поет, а оперната певица Хр. Морфова-Лукашова и пианистката Л. Проконова участват в музикалната програма. Българският карикатурист Александър Добринов, по това време студент в Прага, изработва декорите за концерта. Само десет дни по-късно „Българска седянка“ и „Чехословашко-българска взаимност“ са инициаторите на поредното тържество, посветено на К. Христов. На него Вл. Сис говори

за произведенията на българския поет, а Иржина Карасова декламира откъси от негови стихове, преведени от Ноеми Молнарова, бъдещата съпруга на поета.

Краят на „Българска седянка“ (1954)

По време на Протектората (1939–1945) много български студенти напускат страната, други се включват в съпротивата срещу нацистите. „Българска седянка“ преустановява дейността си през 1942 г., но формално все още съществува в касатъра на местните дружества. В следвоенния период тя няма никакви културни или обществени прояви. Част от членовете ѝ са обвинени в сътрудничество с нацистите. През 1946 г. българският пълномощен министър в Прага Стефан Симов, Отечественият фронт и „компетентни органи“ в България обсъждат въпроса дали „Българска седянка“ да не бъде закрыта и да се създаде ново студентско дружество. Както е известно, през 1948 г. комунистическата власт в България създава Българската културно-просветна организация „Георги Димитров“ със седалище в Прага. Всички тези фактори се оказват решаващи за по-нататъшната съдба на дружеството и довеждат до неговото закриване. През лятото на 1954 г. „Българска седянка“ официално е заличена от кадастъра.

Д-р Красимира Мархولةва

130 г. от рождението на Чудомир

Художествената академия

Склонност към рисуване ще да съм проявявал още от ранно детство, защото и досега помня, че два пъти съм ял бой за това: един път от мама, загдето бях нашарил с въглен току-що белосаните стени на къщата ни, а втория път от поп Никола, загдето с гвоздей бях надраскал върху черковния зид един голям кон. В четвърти клас обаче нарисовах с водни бои една лайкучка и две теменужки и те решиха съдбата ми. Като ги видя баба Замба – хазайката ми, – удари се с две ръце по бедрата и извика:

– Лъох мари, същински, същински, само че не миришат. Нима този келеш можа да направи туй нещо?

Тогава се убедих окончателно, че няма друг път за мене, че художник ще ставам на всяка цена, зарязвах всички други предмети в училището и докато през сроковете бележките ми бяха добри, на края на годината в свидетелството ги написах като червени пиперки дванадесет двойки и една тлъста шестлица. Дигнах яката на палтото, спуснах дълги до рамената коси и се застоях за София. Баща ми обаче беше на обратно мнение по въпроса.

– Какви са тия сойтарлъци – крещеше той, – какво е това рисувателство? Не виждаш ли, че всички станаха вече социалисти и безбожници? Кой ще ти строи тебе занапред черкви, та да им пишеш иконите и хляб да припечелваш. Това занаят ли е? Празна работа. Небъдница.

И настояваше да стана поп или офицер. Моята упоритост обаче и решението да не се отбивам от начертания от баба Замба път растяха заедно с косата ми и след дълги караници и плачове най-после с триста лева в джеба и малък вързоп пристигнах в София. Беше есента на 1906 г. – петдесет години и нещо оттогава.

На другия ден в запустелия двор на ул. „Оборище“, срещу Докторския паметник, се бяхме събрали 20–30 бедно облечени момчета, едва 16–17-годишни. Само едно софиянче имаше яка и връзка. Насядали върху избуялата трева, чакахме, с опънати на малки рамки листове, за да започнем приемния изпит. В дъното на двора имаше изпокъртен гараж, до който една врата водеше в съ-

седния двор с малка едноетажна къща. Гаражът и тази къщица тогава представляваха нашето Рисувално училище.

Изпитът се състоеше в рисуване на гипсов орнамент. (...)

Като завършихме работите, мина комисия; след това ни извикаха и един белообраз човек с очила и тънък гласец на развален български език ни каза следното:

– Господа, работите ви не струват. Всички са слаби, но комисията реши по липса на други кандидати да ви приеме в първия курс. Ще видим обаче колко ще достигнат до последния. Това беше първият студен душ върху рошавите ни глави.

По-късно научих, че брадатият човек бил професорът чех Иван Мърквичка, който бил директор на училището. Тогава учението беше 7 години – три общ курс и четири висш, или специален. (...)

В училище тогава не ползувахме никаква библиотека, не можехме да видим никакъв албум, каталог и цветна репродукция. Имаше само картички със снимки из Третяковската галерия и списание „Художник“, което наскоро спря. И не знам защо, нито веднъж не бяхме поканени в ателието на някой преподавател да видим как и какво работи. Интересен букет представляваше нашият курс, пък и възрастта ни беше такава, че всички се смятахме за бъдещи леонардовци, рафаеловци и микеланжеловци. (...)

Спомням си едно високо, слабо момче, на което или ръцете бяха дълги, или

палтенцето късо. То рисуваше с дясната и като се умореше, със същата сръчност започваше да работи с лявата ръка, самò си правеше рамките, кутиите, палитри си изрязваше от картон и всяка сутрин, преди работното време, пристигаше с готов акварелен пейзаж. Вечер пък пееше в оперния хор, неделен ден в църковен хор и така се издържаше. Това бедно и боботливо момче после порасна, разви се и смешно звучащото му до тогава презиме започна да се споменава с възхищение. То се казваше, па и сега се нарича Константин Щъркелов. (...)

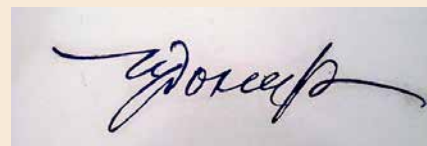
В курса ни имаше и един варненец с буйна коса и малко закривен нос. Той беше завършил гимназия и доста сръчно рисуваше, но повече обичаше да пее. Участваше в хора на Добри Христов и после му стана солист.

Когато в затихналата с висок таван зала на гаража понякога пушаше могъщия си тенор и запееше из „Кавалерия Рустикана“:

Ако те няма в рая,
в ада ще те диря...

запирахме дъх всички и прозорците потреперваха.

Този наш другар обаче още на втората година ни напусна и отиде в Русия, губи се що се губи, по едно време славата му проби границите и се разнесе из всички столици на Европа. Той пък беше именитият ни певец Петър Райчев.

Сладкодумният писател и художник Димитър Чорбаджийски - Чудомир

Чудомир рисува серията картини „Нашенци“

Димитър Христов Чорбаджийски – Чудомир е роден на 25 март 1890 г. в китното казанлъшко селце Турия. Баща му хаджи Христо Чорбаджийски е имал малко дюкянче, в което е въртял търговия и е възлагал надежди първородният му син Георги да продължи семейната традиция. Когато младият Георги се записва да учи в Семинарията за духовник обаче, баща му разбира, че това няма как да се случи. Голямото му желание негов наследник да изпълни волята му довежда до раждането на три дъщери и най-накрая на Чудомир. Дълго чакан, той е изтърсакът в семейството. Майка му, Мария, изпитва силна привързаност към него, той ѝ е слабост и го обсипва с внимание и грижи.

Още от най-ранно детство малкият Димитър показва художническите си способности по възможно най-неподходящия начин – рисувайки върху току-що белосаните стени на родната си къща или пък върху тези на църквата. Заради тези си постъпки често е порицаван и наказван, но буйният му нрав си остава непроменен.

Когато заминава да учи средното си

образование в Стара Загора, учителят му по рисуване забелязва таланта му и му споменава за Рисувалното училище в София. Така идеята да стане художник се загнездва в съзнанието му и той започва да се бори за реализацията ѝ. Споделя с майка си за желанието си и тя го подкрепя, но и двамата са наясно, че баща му хаджи Христо никак няма да е съгласен и вторият му син да тръгне по път, различен от този, който той му е предначертал.

В знак на съпротива и за да докаже не по-малко силната си воля

да стане художник, през 1906 г. Чудомир завършва последния си гимназиален клас със свидетелство, изпълнено с двойки по всичко и отличие само по рисуване. В крайна сметка, баща му отстъпва и го праща в София. Чудомир пристига в столицата, полага изпит и се записва в Рисувалното училище. Попада в приятелския кръг на други будни момчета с демократични настроения като Христо Ясенев, Константин Щъркелов, Петър Райчев и заедно с тях участва в няколко антимонархически демонстрации, заради които е арестуван неколкократно.

През 1908 г. дори се налага баща му да му плати гаранцията, за да го пуснат от ареста, и след този случай, дълбоко разочарован от сина си, той напълно му спира издръжката. Притиснат от нуждата от пари, още в началото на 1907 г. Чудомир започва да публикува свои карикатури. Първата излиза във вестник „Балканска трибуна“. По-късно започва да публикува и свои стихотворения и разнообразни материали в различни вестници и списания като „Барабан“, „Българан“, „Стъргало“, „Остен“, „Жило“, „Везни“ и др. Има случаи, в които се е налагало той сам да прави целия брой на някой вестник, и за да не разберат читателите, че авторът е само един, започва да се подписва с различни псевдоними (Ч., Ч.Ч., Чуд., АБВГ, Максим Гладий и др.), като любимият му е бил Чудомир. Дава му го неговият съселанин

„Сладки приказки“, 1942 г.

Дяно Фурнаджията, сравнявайки го с разлепени на общината портрет на търсения за убийството на Борис Сарафов Чудомир Кантарджиев. Обучението му в Рисувалното училище съвпада по време с последователното избухване на Първа и Втора балканска и Първа световна война (1912 г., 1913 г., 1914-1918 г.) и той прекарва седем години на бойното поле. Този период не е много плодотворен за него и има запазени само няколко ескиза и един бележник. Завършва по-късно и това го среща с пет години по-младата от него Мара Нонова, също възпитаничка на Рисувалното училище. Тя е последната издънка на Попвитановия род – иконографи. Аристократка по произход, тя се влюбва в Чудомир и желае след сватбата им (1921 г.) двамата да останат да живеят в София. Град, който напълно задоволява духовната ѝ потребност от културен живот. Но заради дълбоката връзка с майка си и с родното си село Чудомир се връща със съпругата си в Казанлък. Двамата стават учители по рисуване в местното Педагогическо училище. Там тя открива призванието си – да бъде учител – и скоро децата започват да я приемат по-скоро като близък приятел и да ѝ се доверяват. Това е причината, когато през 1932 г. излиза решение на Министерски съвет двама души от едно семейство да не могат да бъдат учители, Чудомир доброволно да се откаже от поста си в полза на съпругата си Мара. Това е и времето, когато той започва да пише своите известни на цяла България къси хумористични разкази и фейлетони и става известен сред хората повече като писател, отколкото като художник. През целия си живот той има само четири самостоятелни изложби.

Възникване на Краеведски музей и галерия

По същото време друг виден казанлъчанин – Петър Топузов, обръща внимание на факта, че се унищожават всички старинни и ценни предмети от миналото и за идните поколения няма да остане нищо, което да им покаже какво е било времето на техните предци. На последния етаж в сградата на днешната ни библиотека, в един

малък шкаф, той започва да събира предмети, характеризиращи неговото съвремие и близкото минало. Разбирайки важноста на делото му, Чудомир решава да му помогне, като се възползва от все още топлите си контакти с учениците си и ги моли да донесат всичко вехто и ненужно, което успеят да намерят по къщите си, вместо да го изхвърлят на боклука. Срещу всеки донесен предмет те издават на децата разписка и скоро децата започват да се състезават кой ще има повече в колекцията си. След смъртта на Петър Топузов мястото му заема Чудомир, който продължава и разширява дейността по събирателското дело. Той лично, а в последствие и чрез мрежа от сътрудници, обикаля всичките 33 села на казанлъшката околия, среща се със стари хора и черпи от тях информация къде има извори, църкви, могили, какви предания и остарели думи помнят. Събира шевици от всички села, а там, където те са напълно изчезнали, купува и раздава лично нужните материали, за да могат все още живите знаещи баби да избродират такива и те да бъдат съхранени в музея. Така се ражда Краеведският музей и галерия, превърнал се по-късно в Исторически музей, директор на който до навършването на 75-тата си годишнина е Чудомир. През последните две години от живота си, след пенсионирането си, Чудомир се надява да се порадва на спокойни старини, но през 1965 г. той е избран за народен представител от Павелбанска околия. По време това съвпада с

едно негово тежко боледуване, смятано от всички лекари за грип, но след като му назначават по-сериозни изследвания, му откриват рак. Последните две години от живота му преминават в постоянна борба с болестта. Неколкократно лежи за лечение в Правителствена болница, но дори там не губи характерното си чувство за хумор, запазено в неговите „Драсканицы в болницата“ и личната му кореспонденция до приятелите му. Изчерпвайки възможностите за лечение в България, той отива и в Германия с надеждата немската медицина да му предложи различно и положително решение на неговия проблем. След направата на множество процедури и нулевия ефект от тях, той решава да се прибере, за да извърви последния си път на родна земя. Умира на 26 декември 1967 г., на 77 години, в Правителствена болница – София. Оставя посмъртно писмо, в което изказва желанието си да бъде погребан в двора на къщата си, а тя самата да бъде превърната по възможност в детска градина или малък музей, както всъщност е и направено. И до днес той почива в двора на къщата си, а домът му (музей от 1968 г.), и пристроеният години по-късно музейен комплекс (1979), са винаги отворени и готови да посрещнат всички, които искат да се докоснат до Чудомир и неговия свят.

Деница Рахнева,
уредник в Литературно-художествен музей „Чудомир“

Параклис „Свети Йоан Летни“ над язовир Пчелина

В България има кътчета, които са все още малко познати за нас, българите. Едно от тях е средновековният параклис „Св. Йоан Летни“ над язовир Пчелина, който се намира само на 60 км от столицата София. Мястото е подходящо както за едnodневна екскурзия, така и за неколкодневен пикник край красивия язовир.

Язовир Пчелина

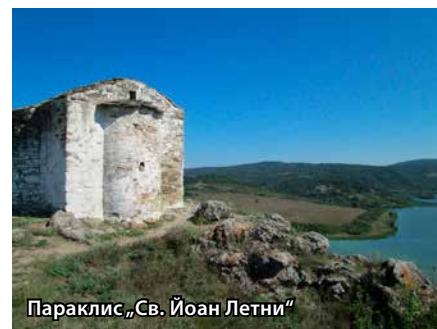
От София се потегля в посока Перник и Радомир. След радомирското село Поцърненци пътят става неравен и чакълест. Пред туристите има два варианта – да продължат с лекия си автомобил или да си направят разходка. Пътят е достъпен за всеки, преминава се през няколко махали, обширни ливади и пасища. След около едночасов пешеходен преход пред туристите се разкрива уникална гледка към язовир Пчелина – втория по големина в България. Местността излъчва не само романтика, но е и „ням“ свидетел на редица драматични събития, разиграли се тук през вековете.

Мястото е обитавано от древни времена – за това свидетелстват откритите в местността „Камъка“ останки на праисторическо селище. Казват, че Велбъждската битка между сръбския крал Стефан Урош и българския цар Михаил III Шишман през 1330 г. се е разиграла именно по тези места. Българите претърпяват голямо поражение, а костите на загиналите български войници

дълго време лежат на мястото на сражението. Затова появилото се в долината селище е наречено Лобош. Името му идва от думата „лоб“, което означава череп. В съседство се е намирало с. Пчелинци, получило името си заради пчеларството, което е било широко разпространено в този край.

Съдбата на селото е тъжна. През 70-те години тогавашната власт решава да построи язовир на негово място, за да пречиства водите на р. Струма, които минават през гр. Перник и навлизат в гръцка територия замърсени. Този проект, за съжаление, съсипва живота на жителите на село Пчелинци. Те са изселени в Радомир и околните селища. Селото е потопено и в момента се намира на дъното на построенния язовир Пчелина (известен още и като язовир Лобош). Той е вторият по големина в България след язовир Искър. Обиколката му е 34 км, а площта му е 5 кв. км. Разполага с гребна база и отдавна се е превърнал в любимо място на много рибари.

Средновековният параклис „Св. Йоан Летни“ сякаш е „кацнал“ върху скалния хълм на южния бряг на язовира. Пред него има два метални кръста, разположени един под друг по склона на хълма. Храмът е построен в чест на Св. Йоан Богослов, наричан от обикновените хора свети Иван Летни. Параклиът е на „възраст“ повече от 600 години. Знае се точната дата на построяването му – 1350 г., написана на прага пред входа му. Вероятно е служел за храм на средновековно селище, останки от което са открити наблизо. За параклиса споменава и Константин Иречек в своите „Пътувания по България“: „В селото Пчелинци лежат на един връх развалини от крепост и църква“. Храмът е с много малки размери. Вътрешността му е била изписана със стенописи, вероятно от 15-16 в.

Параклис „Св. Йоан Летни“

След 1944 г. църквата е изоставена от комунистическата власт, каменните плочи на покрива са съборени, в резултат на което дъждът прониква вътре и унищожава част от стенописите. Оцелелите са повредени от човешка ръка. От стенописните изображения най-добре са запазени тези на Исус Христос, Света Богородица, св. Теодор Тирон, лечителите Козма и Дамян, св. Константин и св. Елена.

През 2008 г. благодарение на местни хора е направен ремонт на покрива и пода на параклиса.

Д-р Красимира Мархалева

Гигински манастир „Св. св. Козма и Дамян“

Името му идва от близкото село Гигинци в близост до гр. Перник. Светата обител е известна и под името Църногорски манастир, тъй като се намира в подножието на планината Черна гора, наричана от местните хора Църна гора. Това е единственият действащ манастир в Пернишка област.

За ранната история на манастира се знае малко. Смята се, че е създаден в края на византийското владичество и първоначално се е намирал в местността Китка, в подножието на връх Тумба. По време на Второто българско царство манастирът е притежавал доста земи благодарение на щедростта на българските владетели. Негов патрон са двамата лечители, братята Козма и Дамян, живели по времето на Римската империя.

Гигинският манастир е един от малкото, които не прекъсват духовната си дейност по време на османското владичество. През 16 в. тук е имало и килийно училище. Светата обител на два пъти е била разрушавана. Едва през 19 в. манастирът е възстановен на около 2 км от първоначалното си местоположение от монаси от Хилендарския манастир, които откриват наблизко лековит извор. Според местни предания водата лекува очни болести, поражения на нервната система и безплодие.

С помощта на населението на околните селища са издигнати наново манастирските постройки, които са завършени през 1822 г. Старата църква, която се намира в обширния двор, е построена през 1814 г. През 1868 г. са поставени нови камбани. Най-големите ктитори на манастира

са двама духовници от село Бегуновци и Алекси Стефанов от с. Гигинци. През 1923 г. част от манастирските имоти са отчуждени от правителството на Александър Стамболийски, но през 1931 г. отново са

върнати на светата обител. През 1934 г. манастирът се сдобива с телефонен пост – истински лукс за онези времена, с които са разполагали само кметствата. В края на 30-те години на миналия век манастирът постепенно запада и остава без монаси. Известно време духовната му дейност е поета от свещеници от близките села. В навечерието и началото на Втората световна война (1935–1940) тук почиват безплатно деца на бедни семейства от Перник и София.

С налагането на тоталитарния режим в България след 1944 г. започва най-тъжната страница от историята на манастира. Ограбени са почти всички ценни икони, изчезва почти целият архив, иззети са манастирските имоти.

През 1959 г. са извадени мощите на двамата светци, покровители на манастира – Козма и Дамян. *Светата обител е превърната в концлагер.* От 1960 г. манастирът служи за

почивен дом на „трудещите се“, покъсно става пионерски лагер, след което е превърнат в обор. В килиите на монасите са отглеждани зайци, кози, свине, овце. Въпреки това, през 1976 г. Гигинският манастир е обявен за художествен паметник на културата.

През 1998 г. духовният живот в манастира е възобновен благодарение на архимандрит Евгений и група монаси. Върнати са му имотите, възстановява се стопанската му дейност. През 2007 г. започва цялостна реставрация на светата обител, която приключва през 2014 г. Изцяло е построено източното крило, възстановена е централната част, издигната е нова църква на два етажа, висока кула камбанария, която много прилича на Хрельовата кула в Рилския манастир, а беседките и чешмите в обширния двор правят мястото привлекателно за отдих.

Д-р Красимира Мархалева

Елена Радичева

(22.07.1932 – 11.07.2020)

Елена Радичева на своя изложба

На 11 юли 2020 г. след дълго боледуване ни напусна Елена Радичева, дългогодишен член на Държавната опера в Прага и на сдружение „Възраждане“.

Елен, както я наричаха повечето ѝ познати, беше истинска дама, която будеше възхищение със своята елегантност, артистичност и жизненост. За някои от нас тя беше като втора майка, за други – вечно раздаваща се приятелка, винаги готова да помогне. Обичаше българската компания и редовно посещаваше концерти, изложби, литературни вечери и срещи по случай традиционните български празници, организирани от сдружение „Възраждане“.

Нейният роден град Бургас като че ли я даряваше със слънце, морски бриз и свежест през целия ѝ живот. От малка тя учи рисуване и съзерцава морето. Затова и картините ѝ често въплъщаваха морските изгреви и залези.

Музиката и живописата я следват неизменно през целия ѝ живот. След като завършва гимназия в София, Елена Радичева се дипломира в театралния отдел на Българската държавна консерватория. През 1959 г. се премества да живее в Прага. Първоначално работи в архива на Филмово студио „Барандов“ и в Българското посолство. В чешката столица тя усъвършенства своя глас при известния

по онова време вокален педагог Константин Каренин. През 1964 г. се явява на конкурс и е назначена в хора на Народния театър в Прага. Пее в Сметановия театър (днес Държавна опера). Но страстта към рисуването не я напуска, тя продължава да рисува пейзажи, портрети и натюрморти, като участва в редица изложби в Чехия и Австрия.

„Ще си почиваме в задгробния живот“, казваше Елен с усмивка и се залавяше за следващото си любимо занимание – кулинарията. Готвеше основно български гозби с дъх на чубрица и джоджен, майстореше баницы, правеше хубави салати с италиански сосове, а по Коледа приготвяше знаменитите чешки дребни сладки, които грижливо подреждаше в кристални подноси. Печеше ги по две-три седмици до пълна изнемога, за да има за всичките ѝ деца, внуци, правници и приятели. В дома ѝ, подреден с много вкус, цареше артистична атмосфера. Елен винаги посрещаше гостите си с усмивка, елегантно облечена и задължително на високи токчета.

Беше запалена градинарка. В градинката ѝ, както я наричаше, се носеше ароматът на карамфилчета, божури, петунии и рози. Там тя садеше зеленчуци и подправки, като купуваше разсад от български градинари. Малката ѝ градина в „Хлоубетин“ беше място за релаксация на

мнозина от нас.

Наричаха я „пани Фиалова“, защото обичаше енигматичната вибрация на лилавия цвят и често се обличаше в нюансите на лилавото, виолетовото и теменуженото, които подхождаха на творческата ѝ натура. Нейната елегантност спираше дъха и на мъжкото, и на женското съсловие. Елен обичаше красотата във всичките ѝ проявления – в изкуството, в природата, в модата, в кулинарията. Дълги години беше „лейди Ейвън“ и ни запознаваше подробно с последните тенденции в модата и козметиката, демонстрираше ни новите парфюми. Обичаше да пътува и беше изключителен шофьор. Вече на възраст, тя изминаваше стотици километри от Прага до Австрия, често през нощта, карайки с висока скорост. Пътуването ѝ даваше усещане за пълна свобода и безграничност.

Макар че прекарва по-голяма част от живота си в Прага, Елена Радичева остана до края на дните си българска гражданка. „България ми даде душевната храна, за да мога да се развивам, да имам инвенция. Това ме поддържа цял живот. Чехия ми даде голямо разнообразие, много пътувания, свързани с оперни фестивали и концерти“.

През 2015 г. тя получи чешката награда Senior Prix, която се връчва на заслужили артисти над 70 г. за цялостния им принос в областта на изкуството.

Най-тежкият ѝ житейски период беше свързан със загубата на дъщеря ѝ, за която говореше постоянно. Елен обожаваше внуците и правниците си и непрекъснато ги обсипваше с грижите си. До нея до последния миг от живота ѝ беше мъжът ѝ Владимир.

Сега Елена Радичева вече ни гледа от небесната сцена. Може би пее арията на Чо-Чо-Сан от любимата си опера „Мадам Бъттерфлай“, рисува морски пейзажи, чете любимата си поезия и ни се усмихва с чаша червено вино в ръка.

Мария Захариева

Абонамент

Интересува ли ви животът на българите в Чехия, България и в целия свят?

Абонирайте се за списание „Българи“, подкрепете своето българско списание! „Българи“ е едно от най-представителните списания на българската общност.

Годишният абонамент за 6 броя е само 180 Кч. Пощенските услуги поема сдружение „Възраждане“. Средствата можете да изпратите на сметката на сдружението 2201279334/2010 или по пощата на адрес: o.s. Vazraždane, Vocelova 3, 120 00 Praha 2.

Обадете ни се на GSM 777 196 322 или ни пишете на e-mail bulgari@atlas.cz

За контакти:
o.s. Vazraždane
Vocelova 602/3, 120 00 Praha 2
Тел.: +420 777 196 322
bulgari@atlas.cz, www.bulgari.eu
Facebook: Bulgari Vazraždane

Български брой 4/2020

Издател:
Гражданско сдружение „Възраждане“,
„Воцелова“ 3, 120 00 Прага 2

Адрес на редакцията:
Vocelova 3, 120 00 Praha 2

„Българи“ излиза с финансовата подкрепа на Министерството на културата на Чешката република

Регистрационен номер в Министерството на културата на Чешката република:
E 13282

Главен редактор:
Мария Захариева

Редакционен екип:
д-р Красимира Мархолева, Красимир Проданов

Коректор: д-р Десислава Вилимовска

Сътрудници:
Снежана Таскова, Пламен Тотев, Даниела Горчева, Минка Атанасова, Раиса Андонова-Шурм, Златна Костова, Здравка Славова, Деница Проданова, д-р Десислава Вилимовска, Петя Константинова, Сирма Зидаро-Коунова, Евгения Бернщайн, Наталия Бояджиева, Васил Самоковлиев, Ели Мандажиева, д-р Галина Петрова

Дизайн: Владислав Цонев

Година 19, брой 4/2020

e-mail: bulgari@atlas.cz
www.bulgari.eu

Печат: TISKAP s.r.o.

Цена: 30 крони
Годишен абонамент: 180 крони

Всички права запазени

Това издание или отделни негови части не могат да бъдат размножавани, публикувани и/или предавани по електронен, механичен, фотокопирен или друг начин, както и въведени в информационни системи, включително компютърни, без изрично писмено съгласие от издателя – Vazraždane

Позицията на редакцията може да не съпада с мнението на авторите на публикуваните материали. Авторите отговарят за авторството на своите текстове.

Bulgari

Periodikum bulharske menšiny v České republice
Časopis je vydáván s finanční podporou Ministerstva kultury České republiky

Bulgari 4/2020

Adresa redakce a tel. spojení:
Vocelova 3, 120 00 Praha 2
221 419 838, 777 196 322
bulgari@atlas.cz, www.bulgari.eu

Ročník XIX

Periodičita: 6

Náklad: 600 výtisků

Místo vydávání: Praha

Číslo vydání: 4/2020

Evidenční číslo: MK ČR 13282

Vydavatel: Vazraždane, Vocelova 3
120 00 Praha 2, IČO 26544229

Посетете интернет страницата на гражданско сдружение „Възраждане“ и на списание „Българи“
www.bulgari.eu Facebook: [Bulgari Vazrazhdane](https://www.facebook.com/BulgariVazrazhdane)

БЪЛГАРСКО УЧИЛИЩЕ „Д-р Петър Берон“ – ПРАГА
ШАНС ЗА ВАШИТЕ ДЕЦА

www.bgschool.eu

Българско неделно училище „Възраждане“

Прием на деца за предучилищна група и на ученици

Контакти: bulgari@atlas.cz, 777 196 322

Адрес: Дом на националните общности, ул. „Воцелова“ 602/3, 120 00 Прага 2

Спирка на метро и трамвай: I. P. Pavlova

